

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální patologie a sociologie

Komparace pohledu rodičů a dětí na rozvod

Bakalářská práce

Autor: Monika Poláková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru
Vedoucí práce: doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: **Monika Poláková**

Studium: P14K0256

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Název bakalářské práce: **Komparace pohledu rodičů a dětí na rozvod**

Název bakalářské práce AJ: Comparison of the perception of the divorce between parents and children

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Anotace: Bakalářská práce Komparace pohledu rodičů a dětí na rozvod je zaměřena na analýzu rozdílu mezi tím, jak vnímají rozvodovou situaci rodiče a jejich děti. V teoretické části je charakterizována rodina jako sociální skupina, její funkce, dále problémy současných rodin a manželského soužití. V další části je věnována pozornost rozvodům, fázemi rozvodů a nejčastějšími příčinami. Následně je rozebrána efektivní komunikace mezi rozvedenými nebo rozvádějícími se rodiči, a také působení rozvodu na děti. V praktické části je použit kvalitativní výzkum, jehož cílem je porovnání pohledu dětí a rodičů na rozvod.

GAVORA, Petr. Úvod do pedagogického výzkumu. 2. vyd. Brno: Paido. 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0. KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál. 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3. LEGEROVÁ, Jana. Rozvod! Rozvod? 1.vyd. Praha: Road, 1992, 81 s. ISBN 80-85-385-04-X. MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči., 1. vyd. Praha: nakladatelství a vydavatelství H&H, 1992, 16 s. ISBN 80-85-467-53-4. MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 124 s. ISBN 80-901424-7-8. SMITH, Heather. Děti a rozvod. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-717-8906-2

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lucie Špráchalová

Datum zadání závěrečné práce: 5. 1. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího práce doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 05. 12. 2017

.....

Podpis:

Anotace

POLÁKOVÁ, Monika. *Komparace pohledu rodičů a dětí na rozvod*. Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, 61 s. Bakalářská práce

Bakalářská práce *Komparace pohledu rodičů a dětí na rozvod* je zaměřena na analýzu rozdílů mezi tím, jak vnímají rozvodovou situaci rodiče a jejich děti. V teoretické části je charakterizována rodina jako sociální skupina, její funkce, význam nukleární rodiny pro výchovu dětí, dále problémy současných rodin a manželského soužití. V další části je věnována pozornost rozvodům, demografickým údajům rozvodovosti v České republice, fázemi, stádiu rozvodů a nejčastějšími příčinami. Následně je rozebrána efektivní komunikace mezi rozvedenými nebo rozvádějícími se rodiči, působení rozvodu na děti a jejich pocity. V praktické části práce je využito kvalitativního výzkumu prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s rodiči a jejich dětmi, jehož cílem je porovnání pohledu dětí a rodičů na rozvod. Získaná data jsou následně zhodnocena a interpretována.

Klíčová slova: rodina, děti, manželství, rozvod, pocity dětí

Annotation

POLAKOVA, Monika. *Comparison of differences between parents'and children's perception of divorce*. The Faculty of Pedagogy of University Hradec Kralove 2017, 84 p. Bachelor Thesis.

This thesis Comparison of differences between parents'and children's perception of divorce is focused on the analysis of the different perception of the divorce situation between parents and their children. The theoretical part characterizes the family as a social group, describes its fiction, the significance of the nuclear family for the rising of the children and it also describes the problems of the present families and marriages. The next part focuses on divorce – the demographic data of divorce rates in the Czech Republic, the phases and stages of divorces and the most frequent causes. This is followed by the analysis of the effective communication between divorce parents and the effects to the children and their feelings. The practical part uses the qualitative research using the semi-structured interview with the parents and their children. The goal of this research is the comparison of the different perception of the divorce by the parents and their children. The collected data are evaluated and interpreted.

Key words: family, children, marriage, divorce, childrens' feelings

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum: .....

Podpis studenta: .....

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení a trpělivost při připsaní této bakalářské práce. Zároveň i své rodině za projevenou trpělivost k mé osobě v období celého studia vysoké školy.

ÚVOD.....	10
1 RODINA	12
1.1 Nukleární rodina	14
1.1.1 Matka.....	14
1.1.2 Otec.....	15
1.2 Rodinné funkce	15
1.3 Podoby dnešní rodiny.....	18
1.4 Problémy současných rodin a manželského soužití.....	20
2 ROZVOD	22
2.1 Demografické údaje	23
2.2 Fáze rozvodu	25
2.2.1 Stádia rozvodu z teoretického hlediska	26
2.2.2 Právní rozvod a psychorozvod	26
2.3 Nejčastější příčiny rozvodovosti.....	27
2.4 Efektivní komunikace mezi rozvedenými nebo rozvádějícími se rodiči	29
3 PŮSOBENÍ ROZVODU NA DĚTI.....	32
3.1 Pocity dětí - emoce.....	34
4 POHLED RODIČŮ A JEJICH DĚTÍ NA ROZVOD.....	37
4.1 Hlavní cíl šetření	37
4.2 Použitá metoda sběru dat	37
4.2.1 Výzkumné okruhy	38
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku	39
4.4 Interpretace rozhovorů	41
4.5 Kódování rozhovorů	50
4.6 Kategorie.....	51
4.6.1 Vnímání pocitů dětí rodiči v rozvodové situaci	51
4.6.2 Vyrovnání se dětí s rozvodem	52
4.7 Interpretace získaných údajů.....	55
5 ZÁVĚR.....	57

SEZNAM ZDROJŮ.....	58
Internetové zdroje.....	60
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	61
PŘÍLOHY.....	62

ÚVOD

Výstižným přívlastkem pro dobu, ve které dnes žijeme, by mohlo být – hektická. Rychlé životní tempo, změna hodnot ve společnosti, stres a nedostatek času mají pak negativní vliv na kvalitu mezilidských vztahů a to bohužel především vztahů rodinných. Časy, kdy rodina byla pro každého na prvním místě, držela pevně při sobě a rozvod manželství byl spíše výjimečný, jsou už bohužel téměř pryč.

Rodina je však pro většinu narozených dětí prvním sociálním prostředím, se kterým se setkávají, ve kterém vyrůstají, utváří si svůj hodnotový systém, získávají své první sociální role a s nimi spojená práva a povinnosti. Je nezastupitelná pro předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Proto je pro další vývoj člověka, pro jeho současný, ale i budoucí život, velmi důležitá. Její úplnost a funkčnost jsou silnými faktory pro zdárný vývoj dítěte.

U dětí z rodin, kde jsou základní rodinné funkce narušeny, nebo dokonce úplně chybí, se mohou objevit problémy během výchovy, ale i do budoucna. Psychology jsou tyto děti nazývány „rizikové“ – kriminalita, trestná činnost, závislost na alkoholu nebo jiných drogách atd., se u nich objevuje častěji než u dětí z funkčních rodin. Vliv výchovy se může projevit i ve vztahu k rodině vlastní (jsou náchylnější k rozvodu).

Mezi nejčastější problémy dnešní rodiny patří stále stoupající rozvodovost. Pro rodiče samotné je rozvod nelehké a bolestivé období a podobné období mu jistě předchází, pokud se jeden z nich, popřípadě oba rozhodnou pro tak zásadní krok. Mají-li tito dva dospělí spolu navíc děti, je situace o to komplikovanější. Vypořádat se s ní je složité pro všechny zúčastněné osoby. Děti většinou probíhající proměny nechápou, a proto se bojí, co bude dál. Není však nevyhnutelné, aby rozvod dětem ničil život v době jeho realizace i do budoucna. Se situací se lze vypořádat a zvládnout ji s co nejmenšími následky, pokud jsou rodiče rozumní, umí spolu komunikovat a vyvarují se řešení konfliktů před svými potomky.

Bohužel, vzhledem ke složitosti těchto chvil, se v některých rodinách na dětské členy zapomíná a nejsou na ně brány ohledy. Je bezpochyby těžké při prožívání záporných emocí rozpoznat, co je pro dítě to nejlepší a vnímat, jak celý proces prožívá.

Ve své práci se věnuji problematice rozvodu, snažím se hlouběji proniknout do pocitů jak rodičů, tak jejich dětí, a především porovnávám rozdíly těchto pocitů. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. Tím hlavním je má vlastní zkušenost z doby dospívání, kdy jsem se musela sama vyrovnat s rozvodem svých rodičů a vnímám vliv této události i v mém nynějším životě. Dalším důvodem je několik rozpadů manželství v mém blízkém okolí v posledních letech. V tomto prostředí vyrůstají děti, které si často s nelehkou situací nevědí rady.

Teoretická část obsahuje tři kapitoly. Neboť se v bakalářské práci zabývám rozvodem, považovala jsem za nutné do ní zařadit kapitolu o rodině. Nejprve popisují co je to rodina a jaké má funkce. Dále se zaměřuji na nukleární rodinu, především na to, jakou roli v rodině sehraává otec i matka, a jak je podstatné, aby rodinu tvořili oba dva. Protože dnešní doba přináší různé podoby rodiny, pokračuji podkapitolou o proměnách ve vztazích. Následně poukazuji na problémy současných rodin a manželského soužití. Druhou rozsáhlou kapitolou v teoretické části práce je kapitola o rozvodu. Vysvětluje, co je to rozvod, jaké má fáze, jaký je rozdíl mezi právním rozvodem a psychorozvodem. V dalších podkapitolách uvádím demografické údaje rozvodovosti od druhé poloviny 20. století, které jsou podloženy grafem, zmiňuji nejčastější příčiny rozvodu a důležitost efektivní komunikace mezi rozvedenými nebo rozvádějícími se rodiči. Poslední kapitola teoretické části je věnována dětem a působením rozvodu na ně, včetně jejich emocionálního prožívání celé situace.

Cílem bakalářské práce je porovnání vnímání rozvodu pohledem dětí a pohledem jejich rodičů v tomto nelehkém životním období. Vedlejším cílem je zhodnocení, jak děti vnímají své rodinné prostředí po rozvodu v současné době. Za tímto účelem jsem ve své empirické části použila kvalitativní metodu sběru dat, a to formou interview na základě polostandardizovaných rozhovorů s rodiči a jejich dětmi, kteří si prošli nebo procházejí rozvodem. Otázky v rozhovorech jsou zaměřeny zvláště na rodiče a zvláště na děti. Výsledky výzkumu jsou popsány v závěru empirické části.

1 RODINA

„Když hovoříme o rodině, je třeba na ni myslet z pohledu dětí, nás, kteří jsme se všichni narodili v rodině. Když se na ni totiž díváme z pohledu partnerů, vstoupí do hry náš instinkt svobody, naše touha po svobodě, naše osobní pýcha, ego, všechno to, díky čemuž zapomínáme, jak byla pro nás rodina důležitá, když jsme byli dětmi, a jak mnoho je důležitá pro naše děti.“

Andrea Bocelli

Velmi dobře je znám výrok o tom, že rodina je základní jednotkou lidské společnosti. Rodina není jen důležitým prvkem lidské společnosti, ale především je základním místem a útočištěm každého člověka. Rodina tak umožňuje a zprostředkovává jednotlivci místo opory a svobody k tomu, aby se jednak s rodinou mohl ztotožňovat, ale i budovat a zachovávat si svoji vlastní osobní odlišnost. To by rodina měla nabízet a současně respektovat.

Původ rodiny, jak uvádí Matějček (1994, s. 15): *„Vzniká kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vzniká nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život.“* Rodina není neměnnou institucí, za kterou byla kdysi považována, faktem je, že se mění v čase a prostoru. To, co bylo pro rodinu typické v pravěku nebo před sto lety, dnes již neplatí nebo platit nemusí.

Definovat rodinu se zdá být úkolem snadným, zdánlivě jednoduchým, ale společností běžně užívaný pojem rodina je velmi těžké vymezit. V odborné literatuře můžeme nalézt mnoho přístupů, které se o to v rámci svého oboru snaží, ale jedna zastřešující definice není. Na rodinu lze nahlížet z mnoha odlišných pohledů.

Jedna z nejjednodušších definic popisuje rodinu jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze konstatovat, že za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím. Této formě rodinného soužití věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu (Lovasová, 2006, s. 5).

Význam rodiny, hezky a jednoduše popisuje Jankovský (2003, s. 78 -79): „V rodině se postupně vytváří pocit bezpečí, jistoty a důvěry. Jsou-li v ní přítomni oba rodiče, poskytuje rodina důležité identifikační vzory. Rodina je též prvním místem, kde se jedinec socializuje, tj. začleňuje se do sítě sociálních vztahů. V rodině dítě internalizuje normy, hodnotovou orientaci, čili zde dochází k postupnému probouzení a vychovávání svědomí. Ve funkční rodině má člověk své kořeny, vytváří se zde domov, kam se člověk v průběhu života rád vrací a z nějž může čerpat sílu.“

Dle Malacha (2007, s. 66) se v základním pojmosloví při definování rodin můžeme setkat s tímto rozlišením podob rodiny:

Podle počtu společně žijících generací může být rodina **základní (nukleární)**, kterou tvoří matka, otec a jejich děti a širší rodina, představuje rodinu, kterou tvoří ještě kromě rodičů a dětí například prarodiče nebo jiní příbuzní.

Podle kritéria podílu rodičů na výchově dětí může být rodina **úplná**, která se skládá z obou rodičů a jejich dětí a rodina **neúplná**, kde následkem rozvodu, úmrtí aj. chybí jeden z rodičů.

Podle společenské adekvátnosti výchovného působení může být **funkční**, kde dochází k naplňování funkcí a uspokojování potřeb všech členů, **afunkční**, kde dochází k poruše jedné nebo více funkcí a **dysfunkční**, kde dochází k dlouhodobému narušení funkcí rodiny a kde je ohrožena socializace dítěte.

Podle vyváženosti, provázanosti a komplexnosti naplňování funkcí může být rodina **integrovaná**, kde fungují dobré vztahy mezi členy rodin a **dezintegrovaná**, kde dochází k nežádoucím rozporům zejména mezi rodiči, ale také mezi rodiči a dětmi.

Podle trvalosti příznaků fungování rodiny může být **stabilní**, která vykazuje kladné nebo záporné vlastnosti pro dlouhé období nebo **nestabilní**, která se projevuje značnými výkyvy a proměnami svých kvalit v kladném i záporném významu.

Přirozená rodina otevírá svůj domov dalším členům širší rodiny. Lásky a péče rodičů k malým dětem se odráží v péči a lásce, kterou dospělé děti věnují svým stárnoucím rodičům. Skutečně rozvinutá rodina zahrnuje tři i více generací. Taková rodina se dokáže o sebe postarat. Každá generace je článkem nepřerušovaného řetězu, který sahá od minulých staletí ke staletím budoucím.

1.1 Nukleární rodina

Nukleární (jadernou) rodinu tvoří matka, otec a děti. V této kapitole bych chtěla poukázat na to, proč je důležité pro dítě, aby vyrůstalo s oběma rodiči, a jaký pro něho mají tito rodiče význam. Například Špaňhelová (2010, s. 48) ve své knize *Dítě a rozvod rodičů* uvádí, že každý z rodičů má pro dítě svůj vlastní význam, ale nejdůležitější je, co přináší do života dítěte oba dva rodiče dohromady. Ve vztahu k dítěti je podstatná jednota obou rodičů v názorech, a to především v raném věku. Rodiče musí projevovat lásku nejen k dětem, ale také sami k sobě, aby byli pro ně vzorem a vytvářeli láskyplnou atmosféru domova.

Výrazné ocenění nukleární rodiny nalezneme i u autora, prof. Zdeňka Matějčka (1994, s. 9): *„Jsem přesvědčen, že je rodina lidskému rodu dána – pokud bude lidstvo existovat jako biologický druh, potud bude existovat rodina. Rodiny se osvědčily jako uspořádání nejpraktičtější. Jistě, může mít různé podoby. Nejsem dogmatik a netrvám na té jedné, kterou známe jako evropský model. Domnívám se však, že takto uspořádaná nukleární rodina je pro všechny své členy nejvýhodnější – vzájemně si ji nejvíce užijí.“* Dokazují to i zkušenosti z rodinného poradenství, že lidé hledají v rodině sebenaplnění a sebezpřekročení, jak opět uvádí Matějček (1994, s. 9): *„Jedině zakotvený člověk může totiž podnikat dobrodružné výpravy do světa poznání a přání. Ten, komu tato jistota chybí, často nenalezne ani sám sebe.“*

1.1.1 Matka

Matka je pro dítě tím nejdůležitějším člověkem již od narození. Dává mu život a následně dar přijetí bez ohledu na jeho vzhled, temperament nebo vlastnosti. Zahrnuje ho láskou za všech okolností. Miluje ho, když je nemocný, když přinese špatnou známku, i když se špatně zachová. S tímto chováním samozřejmě nesouhlasí, ale také jí není lhostejné a snaží se ho napravovat. Matka do vztahu se svým dítětem vnáší také jistotu a snaží se ho celý jeho život určitým způsobem ochraňovat. Ve spoustě věcí mu jde příkladem a tímto způsobem ho také učí. Dívky jsou většinou v budoucnu svým matkám velmi podobné chováním, chlapci si zase hledají partnerku s matčinými vlastnostmi.

Dnešní matky chtějí zvládnout práci a mateřství současně, touží se věnovat svému profesnímu růstu, vlastním zájmům a současně být dobrou matkou. Z toho

logicky plyne velká zátěž a s ní spojený pocit viny, který matky často cítí, protože nemohou být dokonalé ve všech rolích. Matky obviňují samy sebe z nedostatečnosti a mají pocit, že ve své rodičovské roli selhávají. Tento problém mají většinou vzdělané ženy, které mají za sebou úspěšnou kariéru. Od žen se očekávají pravé mateřské city, jako jsou pocity naplnění, štěstí z mateřství a uspokojení z času stráveného s dítětem. Moderní žena je nejen sama ekonomicky zcela nezávislá, ale stejně jako muž zajišťuje ekonomickou stránku rodiny a bohužel na udržování tepla u rodinného krbu již nezbývá příliš času.

1.1.2 Otec

Otcova role ve výchově dítěte je trochu odlišná od role matky. Ve většině případů otec nestráví s dítětem tolik času, zvláště v prvních letech jeho života. Zpravidla matka bývá se svým potomkem na mateřské dovolené a otec chodí do zaměstnání, proto otec dává svým dětem dar času, který s nimi tráví. Pro děti je otec důležitý také v tom, že je podporou nejen pro ně, ale i pro matku. Obzvláště chlapce může jejich otec naučit věci, kterým jejich matka nerozumí, to samé samozřejmě platí u matek a dcer. Otec také ovlivňuje své děti do budoucích vztahů a při volbě životních partnerů. Pro chlapce je otec určitým modelem chování, se kterým se buď ztotožní, nebo se mu bude snažit do budoucna vyhýbat. Dcery si zase zpravidla vybírají podobné budoucí partnery svým otcům. *„Děti, kterým chybí otec, mají častěji horší známky ve škole a hůře se přizpůsobují nárokům zaměstnání. Mívají také větší potíže se vztahem k druhému pohlaví“* (Ballnik, 2012, str. 23).

Otec by měl se svými dětmi i ostatními členy rodiny trávit svůj volný čas, vytvářet si silné emocionální vztahy založené na pomoci, otevřenosti a rovnosti a zároveň by se měl zapojovat do péče o děti a případně i domácnost. Tradiční podoba otce silně souvisí s pracovní sférou, v níž vydělává peníze potřebné pro zajištění rodiny i chodu domácnosti.

1.2 Rodinné funkce

„Aby rodina mohla dobře fungovat, je zapotřebí aktivní a stabilní přítomnosti všech členů“ (Kraus at al., 2015, s. 40). Základní funkce rodiny se měnily spolu s jejím vývojem a s proměnami naší společnosti. Podstata samotných funkcí přetrvává dodnes, změnil se pouze způsob jejich plnění. To, jak rodina plní své

funkce, se následně odráží v jejím fungování. Podle profesora naší univerzity Krause (2008, s. 59) se požadavky a nároky na rodinu v dnešní době rozpadající se industriální společnosti stále zvyšují. Matoušek (1993, s. 32) poznamenává: „*Rodina svou výchovnou funkci podržela jen vůči nejmenším dětem. Jinak by rodina měla být místem uspokojování citových potřeb, místem přerozdělování ekonomických hodnot, místem konzumu a rekreace. Význam rodiny jako útočiště před okolním světem stoupá spolu s rozvojem civilizace. Rodina dává příležitost k upevnění trvalých hodnot.*“

Míru stability a funkčnosti rodiny lze podle Plaňavy rozpoznat pomocí čtyř základních indikátorů:

- **Struktura rodiny** – např. vzájemné vazby a pozice mezi jejími členy, hierarchie, rozdělení kompetencí, práv a povinností.
- **Intimita** – např. emoční angažovanost členů rodiny (manželská, rodičovská, sourozenecká), lomí vzájemné blízkosti, rodinná koheze.
- **Osobní autonomie** – např. vzájemný respekt rodinných členů, tolerance a podpora v oblasti budování osobní autonomie členů rodiny, rozvoje vlastní osobnosti a identity.
- **Hodnoty a postoje** – např. hodnotová hierarchie členů rodiny, životní cíle a vzájemná očekávání (Kraus, 2015 cit. podle Plaňava, 2000, s. 40)

Za **základní funkce** současné rodiny považujeme tyto funkce:

- Biologicko-reprodukční,
- Ekonomicko-zabezpečovací,
- Výchovnou (nebo socializačně výchovnou),
- Emocionální,
- Relaxační a regenerační.

Biologicko-reprodukční (sexuální) - tato funkce má zabezpečovat reprodukci lidské populace, udržení života. Může se sice uplatňovat i mimo rodinu, ale pouze v rodině nabývá svůj plný význam: nejde totiž jen o to přivést dítě na svět, ale také mu zajistit potřebné podmínky pro život a jeho další vývoj (Dunovský, 1999, s. 9).

Ekonomicko-zabezpečovací - tato funkce se vztahuje na všechny členy rodiny, nikoliv jen na dítě. Dříve byla důležitá především výrobní složka rodiny.

Nyní je rodina ve své podstatě především spotřební jednotkou, ačkoliv určité prvky výroby si dnešní rodina stále udržuje (např. úklid, příprava stravy, nejrůznější domácí činnosti, které jsou v domácnosti nutné). Satirová uvádí, že: „*Zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní*“ (Dunovský, 1999, s. 93). Členům rodiny má tedy poskytovat životní jistoty. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 98) nazývají tuto funkci hospodářskou a uvádějí, že v dnešní společnosti je značně oslabena.

Výchovnou (nebo socializačně výchovnou) - výchovná funkce spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o něj a jeho výchovu. Důležité je porozumění jeho vývoji a potřebám, rozvíjení dispozic a schopností dítěte. Rodiče by tak měli činit s vědomím nejlepšího zájmu a prospěchu dítěte. Rodina by měla dítě naučit překonávat nepříznivé životní situace.

Emocionální funkce - emocionalita se stává nejdůležitějším faktorem rodiny. Je důležitá, jak pro děti tak pro dospělé, i když v různé podobě. Životní jistoty moderní rodiny spočívají více ve vnitřních vztazích než ve vnějších vazbách. Proto se emocionální funkce rodiny dostává, co se významu týče, do popředí. Při trvalém neuspokojení potřeby lásky, pozornosti, absenci emocionálních a sociálních vztahů může dojít až k psychické deprivaci. Nedílnou součástí emocionální funkce rodiny je i funkce sociálně podpůrná. Ta vystupuje do popředí zejména v období krize či nemoci v rodině (Langmaier a Krejčířová, 2006, s. 99).

V důsledku všech vnitřních proměn rodiny lze pozorovat, jak přibývá rodin, které tuto funkci (z důvodu rozpadavosti, desintegrace, zaneprázdněnosti) plní jen s velikými obtížemi, resp. Neplní vůbec. Důsledkem pak je nárůst počtu dětí citově deprimovaných, ale dokonce i týraných. Selhání této funkce se pak projevuje nejrůznějšími psychickými poruchami, které následně mohou vést k rizikovým projevům chování (Kraus, 2015, s. 44).

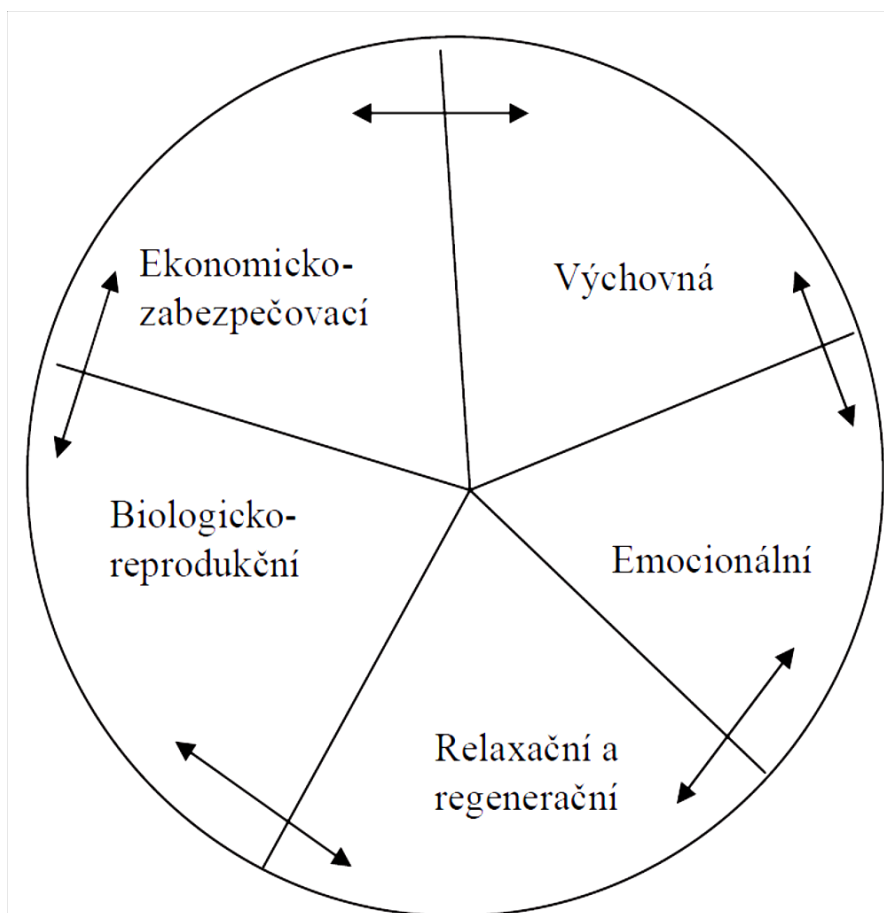
Relaxační a regenerační - posledně jmenovaná funkce rodiny, jak jí uvádí Malach (2007, s. 67), usiluje o aktivní využívání volného času, nejlépe zapojením se do společenských, sportovních nebo jiných zájmových aktivit, ale sebeobslužných a volnočasových aktivit, které vedou ke zdravému životnímu stylu. Uvedené funkce jsou vzájemně propojeny a jejich efektivní plnění rodinnými

příslušníky se podmiňuje. Propojenost funkcí rodiny se pokusíme znázornit i graficky (obrázek 1).

Matějček (1986, s. 32) přikládá význam dvěma funkcím, které vyplývají ze základních funkcí dnešní rodiny: „Rodina ztratila řadu funkcí, které ji dříve udržovaly pohromadě do jisté míry nezávisle na poutu citovém. Měla funkci výrobní, vzdělávací ochrannou, pojišťovací atd.; dnes však rozhodujícího významu nabyly dvě funkce: 1. zajistit citové zázemí všem svým členům a 2. připravit děti pro život v dané společnosti.“

Obrázek 1 Propojenost funkcí v rodině

Zdroj: Malach J., *Teorie výchovy pro pedagogické studium*

1.3 Podoby dnešní rodiny

Touto podkapitolou chci ve své práci poukázat na vývojovou změnu rodiny, protože je možné, že do budoucna nebude podoba nukleární rodiny tak samozřejmá.

V posledním desetiletí se objevil v masové míře fenomén tzv. rodiny partnerské, která do určité míry splňuje podmínky rodiny úplné, ale partneři (rodiče) dětí nepotřebují formální stvrzení ke svému soužití. Důvody takového rozhodnutí mohou být různorodé. Jedním z nich je nejspíše potřeba si uchovat určitou míru svobody, což ale může někdy vést k rozvolnění vztahů i ve výchově dětí.

Jinou formou partnerské rodiny, kde jeden z partnerů žije mimo bydliště dětí, v rodině sice funguje jako rodič (obvykle otec), ale má z různých důvodů bydliště jinde. Těmi důvody může být práce mimo lokalitu, kde žije, stejně tak další manželský svazek a rodina, kterou nemůže nebo nechce opustit. Děti jsou v takových rodinných společenstvích vystaveny veliké nejistotě.

Vzhledem k tomu, že míra rozvodovosti v naší zemi je vysoká, přibývá také neúplných rodin. Je častým mýtem, že dítě z neúplné rodiny vždy strádá a je tím poznamenáno. Zejména tam, kde se rodina rozpadla z důvodu rodinné patologie, jako jsou domácí násilí nebo alkoholismus jednoho z rodičů, bývá život dítěte klidnější jen s jedním rodičem. Je ale pravda, že děti z neúplných rodin mají menší míru možnosti zažít zdravý partnerský vztah jako vzor.

„Kolik dalších podob může mít dnešní rodina?“ Ve svém dokumentárním filmu **Nerodič** si stejnou otázku pokládá režisérka, dokumentaristka Jana Počtová, která reflektuje skrze svůj životní příběh a příběhy svých známých rozdílné formy rodičovství, vliv společnosti, zvyklostí a norem na rozhodnutí stát se rodičem. Někteří její hrdinové mají po rozvodu a vychovávají děti sami, jiní ani potomky nechtějí. Šest modelů netypických rodin, šest příběhů, které sledovala: dítě vychovávané jen matkou a babičkou, mezi kterými to jiskří, dvojčata, která adoptovala osamělá žena s vědomím, že ten pravý už nepřijde, dvě životní partnerky fungující coby „táta i máma“, otec s dcerou ve střídavé péči a konečně i dvojice, jež si vystačí sama, protože „mít děti není povinnost“ (Česká televize, 1996 – 2017). Počtová konstatuje, že: *„Název Nerodič má evokovat, že moji hrdinové nenaplňují klasickou představu o rodině, kterou si každý z nás nese s sebou z dětství. Zároveň to může odkazovat i na fakt, že šťastná rodina v pojetí maminka, tatínek, dítě už začíná být v současnosti možná jakýmsi mýtem.“* Tento film více méně nevtíravě nasměruje diváka k poznání pravidla pro 21. století, že všechno je dnes v podstatě přirozené a všechno je dnes možné.

Společnost prochází určitým vývojovým mezníkem. Zákonitě se tak projevují změny ve vztazích i v lidech samotných. Variant jak žít s druhým člověkem, je dnes více. Proč tyto změny nastaly, jak je lidé vnímají, co je donutilo žít právě takto, jak jsou schopni to zpracovat a do jaké míry je tento stav frustruje nebo do jaké míry jim to v životě pomáhá, jsou otázky, které si nesnažím zodpovědět jen já sama. Často se dočítáme, že se rozvodovost vyšplhala na padesát procent, porodnost máme na hranici přežití, že lidé žijí raději singl, otěhotnět přirozeně je zázrak a udržet rodinu spolu je zázrak ještě větší. Třeba je přirozenou budoucností fakt, že děti budou čím dál tím častěji vyrůstat mimo klasickou rodinu.

1.4 Problémy současných rodin a manželského soužití

O současné situaci v rodině se často hovoří jako o krizové. Zdůvodňuje se to nepříznivou ekonomickou situací mladých rodin, velmi vysokou rozvodovostí, nízkou porodností a zvyšujícím se počtem dětí narozených mimo manželství, nárůstem počtu neúplných rodin, zvyšujícími se počty týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v rodině, sociálně patologickými jevy apod. Také samotný ideál rodinné soudržnosti, manželské věrnosti a rodičovské autority je z mnoha stran zpochybňován a to bohužel již od školních let každého dítěte, protože systém školního vzdělávání dostatečně neprosazuje výchovu k trvalým partnerským vztahům.

Současný právní řád je v regulaci zániku manželství daleko liberálnější než normy dřívějšího církevního práva. Rozvedení muži i ženy smí uzavírat nový sňatek. Zákon připouští rozvod na návrh jedné strany, a dokonce proti odporu druhé, v manželství nezná pojem „manželských povinností“ ve smyslu sexuálního styku mezi manželi, nevěra není sama o sobě právním důvodem k rozvodu. Podle Krause (2010, s. 21) obzvláště dnešní mladá generace bere rozvod běžně zakomponovaný do rodinného života, který má sloužit jako „pojistka“ případného neúspěchu. Rovněž sílí názor, že dítě nemusí vyrůstat v úplné rodině, v důsledku čehož dochází k častějším opakovaným soužitím a tím i ke „střídání“ rodičů. Při častém střídání rodičů je ovšem riziko ohrožení rozvoje dětské osobnosti mnohonásobně větší, jelikož dopady rodinných rozvatů odnášejí vždy a především děti.

Česká rodina je stejně jako rodina v ostatních zemích euroamerické kultury zasažena také změnami ve vztazích k rodičovství. Rodičovské role se mění a kvůli

příliš velké vyčerpání rodičů jsou vztahy k dětem čím dál více nahrazovány penězi. Rodiče hodně pracují, dětem kompenzují svou nepřítomnost a zapomínají pěstovat jejich díl odpovědnosti. Zároveň jsou někdy drsným vzorem, jak dosáhnout úspěchu za cenu omezení často i ztráty vztahů v rodině.

Masáková (2011, s. 27) z psychologického hlediska pohlíží na současnou rodinu a potřeby dětí tak, že je blahobyt vysoko postavenou hodnotou a zároveň chybí schopnost reálného pohledu na dosažení cílů. Cílem je dosáhnout (úspěchu, postavení a vysoké finanční ohodnocení) a je už jedno jak. V rodině jsou děti zcela materiálně zabezpečeny – vždy mají k dispozici někoho, kdo se o ně doma postará. Stabilní rodinné prostředí, podstatný faktor naplňující citové potřeby dětí, se začíná vytrácet. Důvěrnost a intimita nukleární původní rodiny je v řadě případů nahrazována spíše povrchním vztahem, kompenzována dostatkem materiálních radostí. Pro děti to může znamenat do budoucna malou schopnost jak přijímání, tak vytváření bezpečného důvěrného prostoru v intimitě vztahů s blízkými lidmi, sníženou schopnost rozlišení kvality pevného emočního vztahu a vztahu povrchního, založeného na náhodném kontaktu.

Proměny současné rodiny zasáhly sociální role rodičů. Složitá a dlouhodobá demokratizace uvnitř rodiny způsobila, že muž ztratil dřívější zásadní postavení v rodině. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži. Také děti se stále aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je více partnerský (Kraus, 2008, s. 84). Dnešní rodina je tedy často rodinou zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je stále ještě ekonomickou nutností, málokterá rodina by dnes vystačila s jedním platem. Žena je tím pádem přetížena požadavky práce a domácnosti, je v rodině častěji nespokojená než muž, od kterého čeká kromě podílení se na domácnosti i citový souzvuk, vztahové porozumění. Muž má v práci větší zodpovědnost, více podřízených a lepší platové podmínky. Žádá od ženy, že ona jeho pracovní zaujetí bude chápat a podporovat (Matoušek, 1997, s. 32). S tím souvisí, že je silně narušena integrita rodiny. Oba dva (otec i matka), vydělávají, vytrácejí se společné aktivity a společně strávený čas. Stále méně se objevují chvíle, kdy se rodina setkává s cílem popovídat si, sdělit si své radosti a starosti dne. Mění se celý způsob života rodiny a dochází tak ke změně hodnotových orientací.

2 ROZVOD

„Ti, kteří dokážou i v nestabilní společnosti založit rodinu, zachovat manželskou věrnost, zplodit a dobře vychovat děti a postarat se o staré rodiče, asi opravdu mohou být na co hrdí.“

Tomáš Halík

Bohužel, jak cituje prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D. sociolog náboženství přednášející na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, těch, kteří dokáží v současné době udržet fungující rodinu je čím dál méně.

Téma rozvodu a rozvratu rodiny není mnohým z nás neznámé a cizí. Ať už s touto skutečností máme vlastní zkušenost nebo jsme byli svědky rozvratu rodiny někoho nám blízkého. *„Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu“* (Matějček a Dytrych, 2002). Je to náročné období, které ovlivní život zúčastněných někdy ještě mnoho let poté, často i po celý život. Ze dne na den dokáže radikálně změnit životy a natrvalo zanechat nesmazatelné vzpomínky a hluboké rány. Rozpadem manželství trpí všichni členové rodiny, avšak nejvíce se rozvod podepisuje na psychice dětí.

Uskutečnění rozvodu dnes není nijak zvlášť komplikované, a proto pokud si manželé nerozumí, nebo se vyskytne jiný důvod, který jim neumožňuje dál setrvávat ve společném svazku, jednoduše se rozvedou. Rozvod může být pro členy rodiny vysvobozením, ale také je může velice nepříjemně zasáhnout. Tato zkušenost do života rodiny významně zasahuje. Proto je potřeba respektovat některé zákonitosti vztahů, jinak se budou prosazovat samy od sebe a mohou nás nemile překvapit svou razancí, a to nejen v přítomnosti, ale i v budoucnosti naší i našich dětí.

Nezapomeňme, že stoupá počet lidí, kteří nevstupují do trvalého manželského svazku, a je poměrně časté, že osobní historie dítěte či dospělého dnes běžně zahrnuje příslušnost hned k několika rodinám najednou. Souběžně existuje množství různých forem rodinného soužití zahrnující všechny možné kombinace legalizovaných i nelegalizovaných a biologických či nebiologických vztahů. Proto je důležité stavět rozchody rodičů z hlediska důsledků na rovinu rozvodů. Domnívám

se, že někteří rodiče jsou ještě mylně přesvědčeni, že pokud žijí v nesezdaném soužití, bude eventuální rozchod pro všechny členy jednodušší.

2.1 Demografické údaje

Rozvodovost u nás roste od šedesátých let dvacátého století a spolu s ní roste i tolerance společnosti vůči rozvodům. Rozvedení už si s sebou nenesou již zmíněné stigma, ale jsou přijímáni zcela standardně. V České republice se rozpadá prakticky každé druhé manželství, a to nezahrnujeme rozchody nesezdaných párů. Ročně tak ztrácí trvalý a bezprostřední kontakt s jedním z rodičů přes třicet tisíc dětí. „*Velmi často slyším názor, že dítě nemusí vyrůstat v úplné rodině. Je sice pravda, že společenské stigma plynoucí z rozvodu rodičů již dnes nepůsobí, to však neznamená, že rozvod ztrácí svůj psychologický význam jako faktor ovlivňující duševní zdraví dítěte a jeho osobní rozvoj. Důsledky této krize si dítě často nese do dalšího života (obtížná identifikace s rolí dospělého muže či ženy, problémy s hledáním partnera, nestálost, promiskuita, nezřídká i různé sociální a psychické deviace)*“ (Kraus, 2008, s. 85).

Statistiky týkající se rozvodovosti jsou neúprosné. V mezinárodním srovnání patří Česká republika mezi země s vysokou mírou rozvodovosti, stejně jako skandinávské země, Rusko a pobaltské státy, Velká Británie a Německo. Třeba v Belgii končí rozvodem tři pětiny manželství, více než polovina v Lotyšsku, Švédsku a Lucembursku. Naopak nejnižší rozvodovost v Evropě je v zemích se silnou katolickou tradicí, především v Itálii, Španělsku a Polsku.

Intenzita rozvodovosti se v České republice, na rozdíl od většiny ostatních demografických procesů, neměnila výrazněji až po roce 1989. Následkem liberalizace rozvodové legislativy a větší tolerance společnosti k rozvodům jako řešení partnerských problémů se rozvodovost zvyšovala již v průběhu předchozích desetiletí. Nárůst postupně, obdobným tempem, pokračoval i v 90. letech 20. století a v prvních letech století nového. Přesto byl v roce 2012 počet rozvodů (26,4 tis.) dokonce nejnižší od roku 1999 (23,7 tis.), kdy rozvodovost v zemi výrazně ovlivnila novelizace zákona o rodině (k 1. 8. 1998). Ta totiž změnila podmínky pro ukončení manželství, zejména těch s nezletilými dětmi. A tak výsledky za rok 1999 byly dokonce srovnatelné s údajem za rok 1979. Od té doby se hodně změnilo (Kačerová, 2013).

V první polovině 50. let 20. století skončila rozvodem přibližně desetina manželství. Hranice 30 % byla poprvé překonána v roce 1975 a na hodnotu 50 % vystoupala míra rozvodovosti v roce 2010 (tabulka 1).

Tabulka 1 Sňatky a rozvody ve vybraných letech

Zdroj: Tabulka zpracována na základě dat ČSÚ (2015)

Rok	Rozvodovost	Počet rozvodů	Počet sňatků
1930	5,6 %	4 962	101 158
1950	12,1%	11 312	95 166
1960	15,9%	12 970	74 173
1970	26,1%	21 516	90 624
1975	30,1%	26 154	97 373
1980	30,7%	27 218	78 343
1985	35,8%	30 489	80 653
1990	38%	32 055	90 953
1995	38,4%	31 135	54 956
2000	41,4%	29 704	55 321
2005	47,3%	31 288	51 829
2010	50%	30 783	46 746
2013	47,8%	27 895	43 499

Za dlouhodobým nárůstem rozvodovosti stálo její zvýšení u déletrvajících manželství, tj. u takových, která v době rozvodu trvala deset a více let. Ale i tak zůstala míra rozvodovosti nejvyšší relativně krátce od uzavření sňatku, v intervalu od dvou do pěti dokončených let trvání manželského svazku.

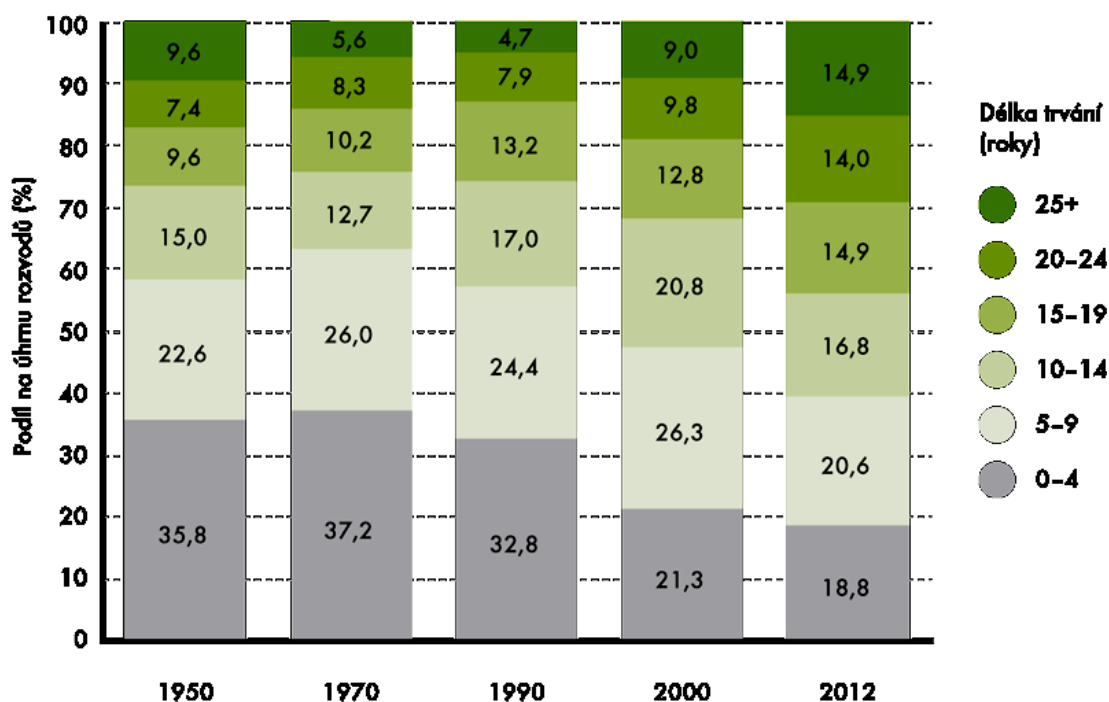
Dvě třetiny návrhů na rozvod podají ženy. Pětina lidí, kteří se rozvádějí, tento krok nepodniká poprvé. Za sebou mívají už minimálně jedno rozpadlé manželství. Podle statistiků se nejvíc opakovaně rozvádějí lidé se základním vzděláním.

Nejvíce manželství krachuje ve třetím a čtvrtém roce po svatbě. Jde většinou o bezdětné svazky. Dalšími krizovými léty bývá pátý až devátý rok. Ovšem některá manželství se rozpadají dokonce i po patnáctiletém trvání (tabulka 2). Vyplývá to většinou z faktu, že se děti osamostatnily, ženy nabývají větší stabilitu v zaměstnání a ekonomickou jistotu. Poslední iluze o společném partnerském soužití se rozplynuly a přicházejí pochybnosti (Kačerová, 2013).

Tabulka 2 Složení rozvodů podle délky trvání manželství do jeho zániku rozvodem

Zdroj: ČSÚ (2013)

„Je nutné si uvědomit, že vedle rodin s rozvedenými manželi existuje značný počet nepříliš dobře zjištělných rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají“ (Matějček a Dytrych, 2002, s. 40).

2.2 Fáze rozvodu

Rozpad rodiny je krajním řešením dlouhodobé partnerské krize. Proto rozvod není jednorázová záležitost, ale často se s člověkem vleče dlouhou dobu, ne-li celý jeho život. Zpravidla zasáhne nejen oba partnery, ale také děti a širokou rodinu. Pro většinu aktérů je rozvod bolestný. Rozvodová cesta je pro každého trochu jiná a její

součástí jsou fáze, kterými si musí každý projít. Pokud se tak nestane, mohou nedořešené problémy působit obtíže v nové životní situaci.

2.2.1 Stádia rozvodu z teoretického hlediska

Dle Matějčka a Dytrycha (2002, s. 39) je správné hovořit o třech stádiích rozvodu:

Manželský (rodinný) nesoulad - vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a rozpory řešit. Tento manželský nesoulad, který je poměrně běžný a nebývá nikým „diagnostikován“, přechází v menší části případů v manželský (rodinný) rozvrat.

Manželský (rodinný) rozvrat - jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (výchovná, ekonomická, emoční). Tento stav je buď akutní, nebo dlouhodobý a v určité fázi může dospět k rozvodu.

Rozvod - je formálně právním ukončením manželského vztahu dvou jedinců a krajním řešením v procesu rozvratu manželství. Rozvod na rozdíl od rozvratu manželství je deklarován, a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce (soudy, právníci, sociální úřady, oddělení péče o dítě aj.)

Rozvést se znamená projít jednak jednotlivými a někdy velmi složitými kroky právního rozvodu a jednak velmi individuálním vnitřním procesem, v jehož průběhu se člověk vyrovnává se zánikem manželství a všemi jeho důsledky.

2.2.2 Právní rozvod a psychorozvod

Poupětová (2009, s. 56) ve své knize uvádí, že se oba procesy obvykle překrývají jen částečně: „Právní rozvod slouží k „vnějšímu“ odloučení manželů, kteří spolu nechtějí či nemohou dále žít. Je důležitý pro vnitřní proces vyrovnání se se zánikem manželství, protože pokud se manželé rozejdou a neprojdou právním rozvodem, nemohou úspěšně dojít k „vnitřnímu“ ukončení rozchodu. V případě, že podceňují právní dokončení rozvodu a odkládají ho na neurčito, velmi často se podivují, že mají zvláštní pocity neuzavřenosti a neschopnosti navázat jiný kvalitní

partnerský vztah. Právní rozvodové řízení umožňuje rodičům řešit následnou výchovu jejich nezletilých dětí, způsob oddělení bydlení, rozdělení majetku, závazků“

Pokud se člověk rozvádí, musí projít institucionalizovanými kroky právního rozvodu a individuálním vnitřním procesem psychorozvodu.

Právní rozvod - je institut. Právně od sebe oddělí manžele, kteří spolu již nechtějí nebo nemohou dále žít. Dále rozděluje jejich bydlení, majetek, závazky a rozhoduje o následné výchově dětí. Díky právnímu rozvodu se také okolní svět dozví, že manželé už k sobě nepatří. Právní rozvod je také důležitý krok pro vnitřní proces psychorozvodu, protože pokud manželé neprojdou právním rozvodem, nemohou úspěšně dojít ke konci psychorozvodu.

Psychorozvod - je vnitřní psychický proces, v jehož průběhu se člověk vyrovnává se zánikem manželství a všemi jeho důsledky. Alespoň u jednoho z manželů začíná obvykle dlouho před podáním žádosti o rozvod a pokračuje ještě po soudním rozvodu manželství. Pokud si manželé psychorozvodem již prošli, právní rozvod bývá obvykle krátkou záležitostí bez vážnějších komplikací. Pokud se proces psychorozvodu zastavil, bude právní rozvod plný sporů a komplikací (např. bitva o majetek nebo děti).

2.3 Nejčastější příčiny rozvodovosti

Jak již bylo řečeno, stále více lidí žije v ČR s partnerem v tzv. nesezdaném soužití. Čím dál více dětí se rodí neprovdaným matkám. Nesezdaná soužití mají mnoho charakteristik shodných s manželstvími, která byla formálně stvrzena příslušným úřadem. Pokud soužití dospělých končí rozchodem, platí mnoho shodných charakteristik u rozchodů. Proto dále nejsou rozlišovány.

Manželství v České republice neznamená pro řadu lidí posvátný svazek, jako je tomu u hluboce religiózních států (např. Španělsko, Řecko), kde je rozvodovost výrazně podprůměrná. Naše společnost zastává k rozvodům tolerantní postoj, což se projevuje benevolentními zákony a rychlým aktem hlavně v případech, že se partneři shodnou na vypořádání.

V poslední době hraje svou roli i nadměrná orientace na výkon. Poškozené zboží někdy ani neopravujeme a jednoduše vyměníme za nové. Podobný model se přenáší také do milostných vztahů. Život dnes už není chápán jako úděl, který

se musí útrpně přijmout a snášet. Trendem je naopak cesta za zábavou, poznáním, užívat si a žít naplno. To popravdě ve starém a okoukaném vztahu moc nejde.

Matoušek (2015, s. 19 - 20) ve své knize shrnul několik obecných příčin rozvodovosti v našem typu společnosti:

- Kultura společnosti je proniknuta ideály osobní seberealizace, osobního úspěchu a štěstí. Funkční rodina je společenství více lidí, kteří se umějí omezovat ve svých osobních potřebách a upřednostňovat potřeby jiných členů rodiny.
- Společnost uplatňuje sociální kontrolu v oblasti rodinného chování jen v případech extrémního ohrožení dětí či dospělých, jinak je rodinné chování pokládáno za „soukromou záležitost“
- Partnera pro život si vybírá každý sám. Vyjednávání a zvažování rizik (jež v tradičních kulturách byly na předchozí generace) je věcí individuální odpovědnosti.
- Volba perspektivního partnera vyžaduje soubor odborných kompetencí, v nichž se lidé liší. Někteří je mají na tak nízké úrovni, že partnerské vztahy nenavážou nebo se jejich vztahy rychle rozpadnou.
- Lidský život je delší než v minulosti, na změny v rodinném chování je proto během života více času.
- Jednotlivci jsou do té míry materiálně zajištěni sociálním státem, že nemusí být zajišťováni rodinou. Opuštění rodiny nepředstavuje takovou míru stresu jako v minulosti.
- Společenské postavení žen se změnilo k formální rovnoprávnosti a také k jejich masivní účasti na trhu práce. Ženy jsou schopny žít bez podpory mužů, dokonce i bez podpory širší rodiny.
- Dobře dostupná antikoncepce dává ženám možnost rozhodovat o tom, kdy a kolik budou mít děti.
- Rodinné soužití stojí a padá s bilancí obou dospělých partnerů týkající se přínosů vztahu. Pokud je bilance jednoho z nich negativní, pravděpodobnost rozvodu je vysoká.
- Elektronická komunikace dává dospělým možnost zkoumat alternativy ke stávajícímu soužití permanentně, a to v širokém okruhu zájemců o nový vztah.

- Rozvod zdaleka není takové společenské stigma, jaké představoval v minulosti. Tolerance rozvodu jako řešení manželského nesouladu je v sekulární společnosti vysoká a stoupá dokonce i v nejrozšířenější domácí církvi, v církvi římskokatolické.

Podle údajů Českého statistického úřadu patří mezi nejčastější příčiny rozvodu „rozdílnost povah, názorů a zájmů“. Tento důvod bývá uváděn ve více než čtyřiceti procentech! Bohužel podle zkušeností soudců se za oficiálními údaji často skrývá bolestná zkušenost v podobě domácího násilí, za kterou se většinou ženy-oběti stydí. Podle informací centra ROSA se totiž nějaká forma hrubého zacházení vyskytuje v deseti až třiceti procentech rodin. K méně častým důvodům rozpadu manželství patří nevěra – pohybuje se v rozmezí do deseti procent. Kupodivu velkou roli nehraje alkoholismus muže - kolem pěti procent a neshody v sexuální oblasti - méně než jedno procento (Statistika&My, 2013).

2.4 Efektivní komunikace mezi rozvedenými nebo rozvádějícími se rodiči

Velice záleží, jak se partneři po rozvodu k sobě chovají. Období, kdy celá rodina ví, že se rozpadá nebo se rozpadla, je více než těžké a spoustu emocí, které bývají převážně negativní, vyjde napovrch. Rodiče by si měli včas uvědomit, že jakékoli hádky mají špatný vliv na pocity a vývoj jejich dětí. *„Pro dítě představuje jakýkoli typ konfliktu mezi rodiči hrozbu, bez ohledu na fakt, zda rodiče spolu žijí nebo se právě rozcházejí či rozešli před nějakým časem. Jde totiž téměř vždy o konflikt dvou nejdůležitějších osob v životě dítěte“* (Matoušek a kol., 2015, s. 25).

Pokud jsou rozvádějící se partneři rodiči, mají situaci mnohem obtížnější než bezdětní. Dostávají se do paradoxní situace. Rozvodové řízení a separace pro některé partnery může být úlevná. Na druhou stranu je potřeba vůči dětem zachovávat rodičovskou roli. To představuje kontakt a spolupráci obou rodičů. Ačkoliv tedy nemůže často jeden druhého ani vidět, jejich děti potřebují, aby se domluvili na mnoha věcech, které jsou v jejich zájmu. Rozvod probíhá bezpečně pro všechny účastníky pouze v případě, že dochází k oddělení partnerství a zůstane zachováno rodičovství. Toto je často jen ideální stav. Rodiče většinou vědí, že mají své silné

emoce ovládat a dítě držet stranou od manželských konfliktů, přesto ho někteří hodí do „ringu“ svých manipulací a rozepří. Pro dítě je především stresující slyšet hádky rodičů nebo být svědkem hledání řešení rozvodových problémů, či je dokonce řešit.

Pro děti je velice bolestivý už samotný fakt, že přijdou o jednoho z rodičů. Dojde k situaci, kdy se s otcem či matkou začnou vídat jen nárazově, ač byly zvyklé na každodenní kontakt. Někdy se stává, že ten rodič, který za rozvod nemohl, brání se mu a nechtěl ho, začne bývalého partnera pomlouvat. Často však na rozpadu vztahu mají podíl oba dva partneři. Pokud jeden rodič druhého pomlouvá, může to mít negativní dopad na vztah dítěte k oběma rodičům. Na jedné straně bude dítě přemýšlet, zda jsou pomlavy opodstatněné a na druhé bude zklamané, že jeden na druhého nasazuje.

Bývalí manželé (partneři) spolu často hůře vycházejí, natož komunikují o tak důležitých věcech týkající se jejich dětí. Teyber, E. (2007) jmenuje deset komunikačních pravidel, která mají usnadnit komunikaci manželů či bývalých manželů:

- Přijmutí odpovědnosti za svůj podíl neúspěchu v manželství.
- Věnovat se aktuálnímu tématu a řešit jen jedno téma.
- Spory řešit jen mezi sebou – nevkládat do hovoru prohlášení osob ze svého okolí, které stojí při nás.
- Chovat se k partnerovi s úctou – a požádat o to i své okolí stojící na naší straně, včetně dítěte samotného.
- Být v rozhovorech s partnerem aktivní – to znamená neodcházet během rozhovorů bez předešlého varování, neodpovídat mlčením.
- Dohodnout se na čase a prostoru, kde bude rozhovor probíhat. Hrozí-li výbuchy emocí, doporučuje autor volit veřejné prostory, například kavárnu. Množstvím lidí okolo jsou výbuchy emocí tlumeny – funguje jistý stud. Vyhýbat se společným rozhovorům pod vlivem omamných látek.
- Soustředit se jen na problémy vyžadující řešení – nezneužívat slabin bývalého partnera, nevyhrožovat, nezastrašovat.
- Pozorně vyslechnout názor bývalého manžela.
- Mluvit konkrétně a bez negativního nádechu – vyhýbat se spojením “ty vždycky” nebo “ty nikdy”.

- Domluvit se na signálu ukončujícím hovor ve chvíli, která vyvolává nebo stupňuje konflikt – po signálu pět minut obě strany nekomunikují, pak se domluví, zda budou v hovoru pokračovat, nebo jej odloží na jindy, či změni téma.

3 PŮSOBENÍ ROZVODU NA DĚTI

Je třeba si uvědomit, že i velmi malé děti většinou tuší, že se doma něco děje. Jak jsem i já sama poznala, je mylná představa některých rodičů či blízké rodiny, že děti nevnímají atmosféru nezvládnuté a těžké krize směřující k rozpadu manželství. Děti strádají více tím, že mají zmatek v duši, prožívají nejistotu a stavy úzkosti. Je velmi důležité s nimi o rozvodu mluvit a příliš neatálet.

Reakce dětí na spory mezi rodiči může být různá. Odvíjí se od věku dítěte, od jeho vlastností, temperamentu, charakteru, od toho, jak bylo zvyklé již v minulosti bojovat s různými překážkami, jak se jim dokázalo s pomocí dospělého postavit. V mnoha situacích jsou reakce jakýmsi obranným mechanismem dítěte, které chce na sebe upozornit, aby si ho dospělý všiml. Mezi možné reakce dítěte na spory rodičů patří např. noční děsy, pomočování, zhoršení školního prospěchu, nechutenství, koktání, lhostejnost, zamlklost, útěk z domova, drobné krádeže, dítě se cítí vinno, má somatické obtíže, lže atd. Jako kdyby volalo: *„Něco se mi děje, nechte toho sporu, který máte mezi sebou a pojd'te se starat o mě.“*

Rozvod dětem přináší ztráty a změny, se kterými se potřebují vyrovnat stejně jako jejich rodiče. K tomu od nich ale potřebují podporu a ochranu. Reakce dítěte na rozvod či rozchod rodičů mohou být různé a je potřeba, aby rodiče na ně byli částečně připraveni. Za jejich hlavní projevy podle Teybera (2007, s. 123) můžeme považovat strach z odloučení, snahu sblížit rozcházející se rodiče a prožívání odpovědnosti či viny za rozvod rodičů.

- **Strach z odloučení**

Někteří odborníci tvrdí, že strach z odloučení je nejbolestivější pocit, jaký je možné zažít. Ve fázi rozpadající se rodiny je u dítěte strach z odloučení a ztráty zcela přirozený, ale rodiči může být zcela podceňovaný. Dítě si v době rozvodu může začít uvědomovat, že nejdůležitější lidé v jeho životě by mohli najednou opustit jeho svět. Děti nejsou na rozdíl od dospělých dostatečně vybaveny k tomu, aby dokázaly bolestivé pocity pochopit a vyrovnat se s nimi. Na Linku bezpečí poměrně často volají děti, které se potřebují zorientovat v aktuální situaci, která se v rodině odehrává, např. v případě, že rodiče na sebe křičí, působí nešťastně a jeden z nich se začíná stěhovat. Většinou mají strach a úzkost, zda se jeden z rodičů vrátí či nikoliv nebo se ptají, jak to mají „zařídít“, aby se odcházející rodič vrátil. Rodiče

se skutečně musí připravit na to, že jejich dítě může v případě ohrožení bezpečných rodičovských pout reagovat úzkostí. U chlapců i dívek se někdy projevuje nočním pomočováním, strachem ze tmy, okusováním nehtů, citovou závislostí, zhoršením ve škole. Malé děti, které dříve např. běžely bez problémů na hřiště, se nyní křečovitě drží jednoho z rodičů. Uvědomme si, že malé dítě nedostatečně vnímá čas, tj. neumí se přenášet do pozdější doby a nechápe např. výraz „uvidíš se s tatínkem za pár dní“.

- **Snaha dětí sblížit rozcházející se rodiče**

Většinou si děti rozvod nepřejí. Jedním ze způsobů, jak se děti s touto úzkostí ze ztráty vyrovnávají, je popírání reality a snaha zabránit rozvodu rodičů. Některé děti se vytrvale drží touhy obnovit původní rodinu i několik let po rozvodu, ale doma o tom otevřeně z různých důvodů nemluví. Představy o opětovném sjednocení rodiny nejsou jen neškodná dětská přání, ale zabraňují dětem vyrovnat se s realitou rozvodu a zdravým způsobem se vyvíjet. U některých dětí se objeví příznaky nemoci či problémy s chováním, které mají dát rodiče znovu dohromady. Zvláště v rodinách bez pevného spojení mezi manželi děti pochopí, že se rodiče dokážou spojit, aby usilovali o společný cíl, tj. nápravu problémového chování dítěte. Pokud se dítěti daří opakovaně spojit rodiče, může u něho vzniknout nereálný pocit osobní moci pramenící z jeho nepřiměřeného vlivu na vztahy v rodině. V tomto případě je kladen důraz na to, aby rodiče ve svém sdělení byli jednoznační a nejasností neživili v dětech naději, že se k sobě vrátí. Měli by dítěti sdělit, že rozvod je definitivní rozhodnutí rodičů a ony na tom nemohou nic změnit, a to i přesto, že je to pro dítě bolestivé a zraňující. Emoční reakce dětí však nemohou rodiče nechat bez povšimnutí a musí dát dítěti dostatečně bezpečný prostor k jejich přijetí.

- **Prožívání odpovědnosti za rozvod**

Nemálo dětí se cítí odpovědnými za rozvod rodičů a kladou si jej za vinu. Pro některé rodiče je tento fakt obtížně představitelný, ale realita je skutečně taková. Především menší děti trpí obavou, že rozpad manželství zapříčinily ony, respektive něco, co udělaly či neudělaly nebo mohly udělat. V tomto případě dítě potřebuje ujištění, že rozvod je věcí dospělých, že za něj nemůže a že může mít dále dobrý vztah s oběma rodiči (Schmitová, 2011, s. 49).

3.1 Pocity dětí - emoce

Při rozvodu vznikají u dětí intenzivní pociťované emoce, které mají vliv na jejich chování. Tyto emoce často nejsou přehledné a nemají přímý vztah k příčinám a následkům. Heather Smithová (2004, s. 52) popisuje ve své knize tyto reakce:

- **Rozporuplné pocity**

Rozporuplnými pocity trpí podle Smithové děti, které nechtějí udržovat kontakt s rodičem, který po rozvodu odešel. Jsou uražené, tvrdí, že tohoto rodiče nenávidí, ale přitom ho chtějí zase vidět. Děti se na tohoto rodiče zlobí, protože tato reakce je pro ně snesitelnější než smutek, ale stále cítí hlubokou potřebu, aby tento člověk zůstal součástí jejich života. Láska je tedy silnější než hněv. Děti mohou také obrátit svůj hněv k rodiči, který s nimi po rozvodu zůstal, protože má pocit, že toho druhého odehnal.

- **Popření a neochota uvěřit**

Zpravidla první reakce po rozvodu u dětí je popření, protože situace, které se nejdříve bály, je najednou realitou. Děti se domnívají, že se taková věc nemůže přihodit, a že až přijdou domů, budou tam oba rodiče. Naděje, že se rodiče usmíří, může přetrvávat i mnoho let, přestože rodič už má nového partnera, nebo dokonce znovu uzavřel sňatek. Tato situace nastává tehdy, pokud se s dítětem o rozvodu dostatečně nekomunikovalo.

- **Smutek, ztráta a osamělost**

Ztráta, se kterou se musí dítě při rozvodu vyrovnat, může značně ovlivnit mnoho různých oblastí jeho života. Dítě přestane být v denním kontaktu s jedním rodičem a často se omezí vztahy i s širším okruhem rodiny. V některých případech dochází ke stěhování, tím pádem dítě přijde o zázemí, na které bylo zvyklé, popřípadě o kamarády. Dokud se dítě nezačne z rozvodu zotavovat, ztrácí také radost ze života.

Smutek vyjadřuje pocit ze ztráty a je patrně nejzřetelnější emocí, kterou dítě po rozvodu prožívá. Smutek mohou dávat najevo přímo pláčem nebo nepřímo svým chováním a jednáním. Tyto návaly smutku mohou dítě zcela pohltit tak, že se pak není schopno na nic soustředit. Je důležité, aby rodiče tento smutek se svými dětmi sdíleli, aby dítě netrpělo pocitem osamělosti.

- **Deprese**

Při depresi se člověk často cítí osamělý a opuštěný. Děti tento stav popisují tak, že si připadají jako by byly za zdi nebo v zamčené místnosti, kam za nimi nikdo nemůže. Děti s depresí mají nízké sebevědomí a jsou ustrašené. V krajním případě mohou tyto děti myslet i na sebevraždu, protože se cítí nechtěné a odvržené a život pro ně nemá v tuto chvíli smysl. Představují si, že když zemřou, nepřítomný rodič toho bude litovat a bude trpět stejně, jak ony. Velmi často prožívají depresi děti, které reagují emočním ustrnutím. Tyto děti se zastaví ve vývoji, nebo se dokonce mohou vrátit do předchozího vývojového stádia. Depresivní děti mohou také ztrácet chuť k jídlu a mohou mít problémy se spánkem.

- **Vztek**

Vztek cítí děti při rozvodu hlavně proto, že mají pocit, že tuto situaci nedokážou nijak ovlivnit nebo jí zabránit. Je pro ně jednodušší reagovat vztekem, namísto vyjadřování smutku a zoufalství. Děti se zlobí na rodiče, který od nich odešel, ale mají strach, že pokud to dají najevo, rodič už je nebude chtít vidět, proto je nejčastějším terčem nový partner tohoto rodiče.

Výstižně uvádí Dytrych (2002) o své práci s rodinami, které prodělávají i menší krizi: *„Jsme znovu a znovu překvapeni, jak rozdílný je pohled na události ze strany dítěte a ze strany rodičů. Rodiče v mnoha případech podceňují nebo naopak přeceňují, jak dítě v krizi chápe, jak prožívá, jaké může mít krizová situace další důsledky.*

Následující výroky dětí, které byly zaznamenány při soudních sporech o opatrovnictví (Everett a Everettová, 2000, s. 101 - 102):

Marek, osm let – *„Ani jeden by mě neměl dostat. Jediné, co kdy dělali, bylo, že se hádali a křičeli na sebe. Raději bych byl s babičkou.“*

Susan, dvanáct let – *„Lásku přeměnili v souboj. Ale já je přeci chci mít ráda oba. Proč se musím cítit vinna za to, že mi s druhým bylo hezky?“*

David, pět let – *„Táta říká, že mě chce, ale vždycky, když jsme spolu, tak se dívá na fotbal a pije pivo. Asi mě nechce doopravdy. Myslím, že to říká proto, aby trápil maminku.“*

Mary, deset let – „*Pokaždé, když se vrátím od táty, mě máma vyslýchá, co jsme dělali, kdo tam byl, jestli táta udělal něco špatně. Copak jsem nějaké donašečka!*“

Robin, sedm let – „*Máma chce, abych zůstal s ní, a táta si přeje, abych bydlel u něho. Ale já chci být s nimi oběma. Proč si musím vybírat? Přál bych si, abychom byli zase všichni spolu*“

Michael, devět let – „*Táta říká, že nás chce opustit, rozvést se a že už nás nemiluje, protože má přítele. Máma říká, že touží po tom, aby ji měl někdo rád a že táta nikdy nebyl doma. Nevím, komu mám věřit. Asi nevěřím nikomu.*“

Děti se cítí podvedeny a oklamány a zazlívají rodičům, že selhali a zradili je. Intenzivní prožívání se odráží v různých náladách a chování. Chování ve škole a školní výsledky bývají zpravidla citlivým barometrem dětského prožívání.

Děti jsou očividně bezmocné oběti citových zmatků a problémů svých rodičů, kteří se rozvádějí. Rodiče by měli vynaložit všechny síly, aby v ně neztratily důvěru a nezažuly skeptický postoj k rodině a manželství jako takovému.

4 POHLED RODIČŮ A JEJICH DĚTÍ NA ROZVOD

Období před, během i po rozchodu rodičů bývá často velmi obtížné pro jejich děti, ale i pro ně samé. Představuje psychickou zátěž pro každého člena rodiny bez rozdílu věku. Pro děti nemusí být za každých okolností traumatizující, ale nelze ani předpokládat, že se jich nedotkne, pokud jej nechápu, nevnímají nebo se o něm nemluví. Ne vždy rodiče vědí, zda je vnímání rozvodu dětmi podobné jejich pocitům, proto cílem praktické části této práce je porovnání pohledu rodičů a jejich dětí na rozvod.

Zaměřuji se zde na zjištění prožívání a vnímání nelehkého období rozvodu rodiči a jejich dětmi, které může ovlivnit jejich další život, a to prostřednictvím metody kvalitativního výzkumu formou polostandardizovaného rozhovoru.

Při autentických rozhovorech je dána zvoleným respondentům možnost vyjádřit své pocity volnou formou na předem stanovený soubor otázek.

Vzhledem k nízkému počtu respondentů nelze výsledky získané z tohoto průzkumu zobecňovat na celou populaci.

4.1 Hlavní cíl šetření

Výzkumné šetření je realizováno za účelem získání poznatků, jak respondenti vnímají a prožívají období rozvodu, a je-li rozdíl mezi myšlenkovými pochody rodičů a dětí. Lze tedy říci, že hlavním cílem práce je zjistit, zda dochází k rozdílnému vnímání rozvodu rodiči a jejich dětmi.

Vedlejší cíl šetření:

Jak děti vnímají své rodinné prostředí teď?

4.2 Použitá metoda sběru dat

Pro získávání potřebných dat, byla využita metoda kvalitativního výzkumu, jejíž užití nám umožňuje rozpoznání podstaty jevů, o nichž ještě příliš mnoho nevíme. Během takového zkoumání dochází také k bližšímu seznámení se s respondenty, a tím i k jejich většímu otevření se.

Sběr dat probíhá pomocí polostandardizovaného rozhovoru. Cíl rozhovoru je pevně stanoven, ale pořadí a přesné znění okruhů je upravováno podle potřeby.

Několik předem připravených okruhů jsem využila jako určité struktury rozhovoru a dále je rozvíjela a doplňovala.

Metoda rozhovoru pomocí návodu (polostandardizovaný rozhovor) představuje soubor otázek nebo témat, která jsou předmětem rozhovoru, s otázkami i jejich pořadím lze nakládat relativně volně, zaměření zůstává, ale více se dbá na možnost respondenta sdělit výzkumníkovi svoje osobní zkušenosti, perspektivy atd. Tento rozhovor je flexibilní – umožňuje situační reakci tazatele na případné nové skutečnosti a jejich objasnění, které se objevily mimo předem danou strukturu rozhovoru. Bude dobrým vodítkem pro to, aby bylo možné následně rozhovory vzájemně komparovat (máme několik případů, v nějaké míře odlišných/podobných) (Hendl, 2016).

4.2.1 Výzkumné okruhy

V souladu s cílem práce jsem respondentům položila několik základních okruhů, které jsme společně dále rozvíjeli. Zkoumaný vzorek rodičů a dětí měl každý své stanovené okruhy.

Rodiče:

1. Mluvili jste s vašimi dětmi o tom, proč došlo k rozvodu?
2. Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl rozdíl mezi reakcí dětí (sourozenců)?
3. Našli jste společné řešení, jak to bude dál?
4. Myslíte, že se toto těžké období nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování ve škole?
5. Je možné, že občas děti těžší z této situace?
6. Najdete si teď dostatek času na své děti?
7. Změnil se vztah vašich dětí k vám?

Děti:

1. Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?
2. Jak bys chtěl (a), aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?
3. Dokázal si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

4. Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?
5. Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?
6. Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?
7. Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

Jednotlivé rozhovory jsem nahrávala na diktafon nebo do mobilního telefonu, pak přepisovala a následně kódovala.

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumným souborem, který byl zvolen k naplnění našeho výzkumného záměru, jsou rodiče a jejich děti, kteří procházejí nebo prošli rozvodem. Celkem se jedná o vzorek šesti rodin – 6 párů rozvádějících se či již rozvedených rodičů a 14 jejich potomků. Věk respondentů není ohraničen, je ale přihlédnuto k citlivějšímu vnímání menších dětí. Rozhovor jsem uskutečnila pouze s dětmi, které byly psychicky připravené odpovídat na mé otázky.

Respondenty z okruhu mých známých a příbuzných jsem oslovila buď osobně, nebo prostřednictvím mobilního telefonu, pečlivě jim vysvětlila hlavní výzkumný záměr a přiblížila možný průběh jeho realizace a délku jeho trvání. Protože je téma mé práce citlivé, musela jsem nejdříve konzultovat s rodiči dětí, s kterými probíhal rozhovor, zda je vhodné, aby se rozhovoru zúčastnily. Důraz jsem přitom kladla na svobodnou vůli všech oslovených osob, a to volbou místa i času jeho realizace.

S každým respondentem jsem rozhovor učinila samostatně (s výjimkou mladších dětí) v klidném prostředí nebo telefonicky. Přepsané rozhovory jsou v přílohách této práce.

Tabulka 3 Identifikace rodin s dětmi

Označení	Rodiče	Věk rodičů	Vzdělání rodičů	Děti	Věk dětí	Období rozvodu
R1	P	41	vyučen	M	11	Před čtyřmi lety
	L	35	vyučena	V	15	
R2	Z	45	středoškolské	B	20	Před dvěma lety
	J	43	vyšší odborné	T	15	
				H	10	
R3	M	40	vysokoškolské	D	13	Před půl rokem
	K	42	středoškolské	P	23	
R4	J	32	vyučen	M	12	Před třemi lety
	L	36	vyučena	P	11	
				L	5	
R5	R	42	středoškolské	T	12	Před dvěma lety
	S	38	středoškolské	M	16	
R6	M	49	středoškolské	L	13	V této době
	P	45	středoškolské	S	11	

4.4 Interpretace rozhovorů

V této kapitole jsou uvedeny interpretace rozhovorů jednotlivých rodin.

Při celkovém shrnutí výsledků uskutečněných strukturovaných rozhovorů si dovolím učinit závěr, že skupina respondentů byla různorodá nejen svým věkem a zkušenostmi, ale také svými postoji, které se odrazily v jejich jednotlivých odpovědích. Někteří respondenti se na pokládané otázky rozhovořili obsáhle, jiní odpovídali velmi stručně.

Rodina č. 1

Rodiče P a L se stali manželi přibližně po dvou letech známosti. K rozvodu došlo po třináctiletém manželství. Mají spolu dvě děti ve věku 15 (dcera) a 11 (syn) let. Hlavním důvodem začínajících problémů byly naprosto odlišné zájmy. P a L jsou rozvedeni již téměř čtyři roky. Obě děti žijí s matkou, která podala žádost o rozvod. Původní střídavá péče se neosvědčila, protože syn začínal mít psychické problémy. V posledních dvou měsících děti navštěvují otce pouze o víkendech a dle domluvy.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

V první vybrané rodině dochází k rozdílnému vnímání porozvodové situace rodiči a dětmi z několika mých poznatků. Z mých rozhovorů vyplynulo, že si rodiče postupem času za pomoci psychologa uvědomují změny v chování u syna, ale nevnímají vnitřní pocity své dcery.

Rodiče se dohodli, že si s dětmi sednou a společně jim vysvětlí, proč se chtějí rozejít. Po vzájemném povídání měl otec pocit, že dcera reaguje dospěle a mladší syn nemá příliš rozum, jaké změny ho čekají. Matka vnímala některé různorodé pocity starší dcery a vypovídá stejně jako muž, že syn byl ještě malý, aby si uvědomoval, co rozvod znamená. Nejmladší člen rodiny se shoduje s výpovědí rodičů, ale jeho sestra mi smutně vyprávěla, že po oznámení rodičů o jejich rozhodnutí, neovládla emoce a začala hodně plakat. Vnímala ty dlouhodobé spory, ale nikdy ji nenapadlo, že se opravdu rozvedou. Je pro ni stále těžké se smířit s tím, co se stalo. Po celou dobu až do teď si přála, aby se rodiče k sobě vrátili. O svých pocitech s nimi bohužel nemluví. V tomto případě si otec neuvědomuje, co vše jeho dcera cítí, a matka hovoří jen o dceřiných prvních reakcích po rozvodu.

Matka navrhla ve výchově dětí střídavou péči a všichni členové rodiny souhlasili. Ona i otec odhadovali, že by zavedený systém mohl fungovat. Děti tento návrh s úsměvem přijaly a neřešily, že budou týden u mámy a týden u táty, protože bydlely kousek od sebe. Spíše je trápilo, že se rodiče stále hádají, a to i po rozvodu. Dcera si dokonce myslí, že k hádkám dochází kvůli ní, neboť se oběma svěřovala se vším, co ji mrzí na druhém rodiči, a oni si to poté navzájem vyčetli. Svěřila se mi, že už ani jednomu nic nepoví.

Na otázku, jak by si děti přály, aby to dále fungovalo, dochází k odlišnému vnímání pocitů mezi dospělými a jejich dětmi. Během doby dvou let střídavé péče se ukázalo, že syn M se uzavírá do sebe, hůře se s ním komunikuje a problémy se projevují i ve škole. Až třetí rok od rozvodu si dospělí za pomoci psychologa uvědomili, že jejich potomci nezvládají změnu výchovy každý druhý týden a soud určil děti do péče matky.

V této rodině žijí otec i matka již delší dobu s novým partnerem, berou své potomky na výlety a snaží se být co nejvíce s nimi. Oba jsou přesvědčeni, že jim věnují téměř všechn svůj volný čas. I přesto nejsou děti spokojené, protože se domnívají, že jejich noví partneři jsou důležitější než ony. Rodiče netuší, co děti cítí. V těchto případech si dcera i syn, bez ohledu na věk, nechávají vše schované ve svých myšlenkách, aby tátovi a mámě neublížili.

Děti i rodiče se shodují, že se jejich vztah navzájem nijak nezměnil. Dcera pouze konstatuje, že by nejraději dala otcí i matce facku, když se hádají.

Rodina č. 2

Rodiče Z a J se seznámili v mladistvém věku a sňatek uzavřeli po sedmi letech vztahu. Mají tři potomky ve věku 20 (dcera), 15 (dcera) a 10 (syn) let. Vztah měli relativně hezký. Důvodem rozpadu sedmnáctiletého manželství bylo náhlé zjištění hráčské závislosti u jednoho z partnerů, kdy druhá strana neunesla všechny důsledky a podala žádost o rozvod. Od rozvodu uplynuly dva roky. Otec se poté odstěhoval z domu do nedalekého města, kde bydlí dočasně s rodiči. Děti byly svěřeny matce. Otce navštěvují každý druhý týden, ale i spoustu dní o prázdninách a podle domluvy rodičů. Nejstarší dcera bydlí v Praze, kde studuje vysokou školu.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

V následující rodině neproběhl rozhovor s nejstarší dcerou (20 let), protože studuje vysokou školu a je velmi zaneprázdněná.

K rozvodu manželů došlo náhle a nečekaně, a přesto, že byl pro jejich děti opravdovým šokem, dochází k téměř úplné shodě ve vnímání rozvodové situace mezi dospělými a jejich potomky. Důvodem by mohla být dobrá vzájemná komunikace mezi rodiči a dětmi, jenž funguje od začátku.

Stejně jako v předešlé rodině se rodiče domluvili, že dětem vysvětlí společně nešťastnou událost, ke které musí dojít, protože otec zapříčinil značné finanční problémy celé rodině a matka s ním již nedokáže dále žít. Všichni členové rodiny se shodují v odpovědích na otázky, jak jim byla situace vysvětlena, a dochází i ke shodě u reakcí dětí. Otec i matka popisují, že děti vše mlčky přijaly a neprojevíly žádný odpor. Zároveň pociťovali veliký smutek z jejich tváří. Děti vůbec netušily, že by se něco podobného mohlo stát. Byla to pro všechny veliká rána. Jejich rodina totiž fungovala téměř na 100 %, proto neuměly v prvních chvílích reagovat na skutečnost, která nastala. Začala jim docházet až postupem času.

Matka mi popsala své náhlé dojmy, když se nedopatřením dozvěděla o průsvihu svého bývalého muže, který prosázel spoustu peněz a zadlužil jejich rodinu. Z její výpovědi jsem nabyla dojmu, že materiální zajištění je pro její život na prvním místě a svým postojem ovlivnila i reakce svých dcer. Je jistě těžké odpustit partnerovi lži, které je provázely po dobu minimálně jednoho roku, ale jinak byl vzorným otcem i manželem a vždy se snažil svoji rodinu zajistit. Děti svého tatínka milují, avšak rozumí rozhodnutí své matky. Dcera T (15 let) uvádí, že chápe maminku, když nedokáže tátovi odpustit lži a dluhy, které způsobil a nechce s ním dál žít. Naopak si všechny tři děti uvědomují jiných předností tatínka, i toho, že je ponaučený na celý svůj život. V tomto případě matka ovlivnila svým postojem ostatní členy rodiny, včetně otce, neboť se shodují, že svým jednáním ohrozil celou rodinu, což je neodpustitelné. Pouze nejmladší syn nedokázal příliš hovořit o tom, co se stalo.

Ohledně další výchovy se všichni dohodli, že děti zůstanou u matky a každý druhý víkend stráví u otce. Neděle, den, kdy od tatínka odjíždějí, je ale trápením. Především pro nejmladšího člena rodiny. Několik měsíců po rozvodu usínal syn s fotkou tatínka a plakal. Sestry i matka věděly, co prožívá, a nebyl problém s ním

o těchto věcech mluvit. Z rozhovorů jak dětí, tak rodičů vyplývá, že v celé rodině funguje dobrá komunikace, proto se většinou dohodnou na jiných termínech, kdy mohou být děti s tátou. Otec i matka si velmi dobře uvědomují, jak je pro jejich děti situace náročná a vychází vstříc jejich přáním, i přesto, že žena na svého bývalého muže zanevřela.

Na otázku, zda děti nějak těžší z rozvodové situace, došlo mezi respondenty k nepatrným rozdílům. Otec vycítil, že jeho bývalá žena děti občas posílá s přáním, aby jim koupil to, či tamto, že ona na to nemá peníze. Matka si myslí, že syn rád tráví čas u otce, kde nemá tolik povinností, což on sám částečně přiznává, protože za něj uklízí babička, která žije v bytě s tatínkem. Dcera na porozvodovou situaci pohlíží úplně jinak. Tatínek v době, kdy hrál na automatech, prý neměl příliš čas být pravidelně se svými dětmi. I přesto, že je teď pracovně hodně vytížený, věnuje jim všechnen svůj volný čas. Všeobecně u dětských respondentů dívčího pohlaví dochází k vnímání odlišných výhod než u chlapců, kteří občas situaci zneužívají ve svůj prospěch. Samozřejmě je to individuální záležitost, neplatí na všechna pohlaví stejně.

Ke shodě dochází v odpovědích na společně strávený čas po rozvodu. Rodiče přiznávají, že jsou pracovně hodně vytížení. Otec pracuje do večera, aby byl schopen hradit alimenty i všechny dluhy, ale pokud má u sebe dítě, věnuje jim všechnen svůj čas. Matka jezdí na pracovní schůzky, dře jako mezek (popisuje dcera) a děti cítí, že by raději trávila čas s nimi.

V případě otázky, zda si rodiče myslí, že by se mohl změnit vztah jejich dětí k nim po rozvodu a zároveň otázka pro děti, zda se změnil jejich vztah k rodičům, odpovídají všichni jednoznačně, že ne.

Rodina č. 3

Rodiče K a M uzavřeli sňatek po šestiletém vztahu a jejich manželství vydrželo 14 let. Mají spolu jednoho syna (13 let) a matka má syna (23 let) z předešlého vztahu. Neshody trvaly několik let před rozvodem, neboť měl každý z partnerů jiný pohled na společné záležitosti i výchovu synů. K měl také sklony k alkoholismu a manželčin syn si nikdy nezískal jeho přízeň. Rozvod, o který požádala partnerka, proběhl letošní léto. Rodiče stále žijí společně, ale otec by měl dům opustit do konce tohoto roku. Mladší syn byl svěřen do péče matky po vzájemné domluvě a starší syn tráví hodně času u své přítelkyně.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

V následující rodině dochází ke dvěma různým pohledům synů na rozvodovou situaci. Starší P je syn matky z předešlého vztahu a s nevlastním otcem příliš nevychází. Mladší D má s tatínkem dobrý vztah a vypovídá, že rozchod rodičů je jenom jejich věc. Rodiče vnímají pocity dětí také rozdílně. Matka si je vědoma následků rozvodu, díky kterým se mladší syn uzavírá do sebe a naopak otec pocity dětí moc neřeší.

O rozvodu se kluci dozvěděli od mamky, jelikož táta neměl sílu svému synovi něco vysvětlit (vedl otec). S druhým chlapcem od počátku nikdy moc nekomunikoval. Ten však dlouho tušil, že se rodiče pravděpodobně rozvedou, což bylo i jeho přáním. Z rozhovorů s respondenty je patrné, že otec všeobecně s oběma syny neřeší jejich starosti a pocity, které v různých situacích prožívají.

Mezi matkou a dětmi dochází k podobným odpovědím na otázky, zda věděli, proč se musí s otcem rozejít, a také, jak na celou situaci reagovali. Žena již několik let vnímala špatný vztah mezi jejím starším potomkem a jeho nevlastním tátou. Starší P se snažil být loajální vůči své matce, ale v době dospívání odkryl, co cítí k jejímu muži, který ho vnitřně nikdy nepřijal. Mladší syn také tušil, že není u nich doma něco v pořádku. Příčiny rozvodu, které mu mamka vysvětlila, v hloubi duše věděl. Že se hádají, že táta občas používá hrubá slova, když se vrátí z hospody, i to, že si nerozumí s jeho bráchou. Chlapec odpovídal na mé otázky stručně a snažil se působit naprosto nad věcí. Dokonce mi řekl, že je rozvod věc rodičů a jemu je to jedno. Jeho matka v rozhovoru se mnou přiznává svůj pocit, že se nejspíše uzavřel do sebe a neví si s chováním syna rady. Z mého pohledu je to pravděpodobně jeho strategie přežití, adaptace na situaci, se kterou nesouhlasí, ale není v jeho silách ji změnit. Změna v chování a lhostejný přístup se projevil i ve škole, což bývá varovný signál v dětském prožívání. Dle Matouška a Dytrycha (2002, s. 16) je těžké se identifikovat s otcem, který přijde domů opilý, křičí na matku, označuje ji zahanbujícími jmény a v horším případě ji napadne. Pokud u dítěte přesahují konflikty určitou mez, vedou nutně k ohrožení jeho duševní rovnováhy.

Na otázku společného řešení, jak to bude dál, se matka se starším synem shodují, že by si přáli odchod otce z domu, protože i po rozvodu žije stále ve společné domácnosti, kde dochází k napětí pro všechny členy rodiny. Pro otce

je nadmíru obtížné opustit dům, který mu během let přirostl k srdci. Z jeho výpovědi mám dojem, že upřednostňuje své pocity před ostatními, i když cítí, že není nikdo z nich šťastný.

Starší chlapec a matka došli opět ke shodě v odpovědích na otázku, zda děti (v tomto případě mladší syn) někdy těží z rozvodové situace. V období neshod mezi rodiči syn D vycítil potřebu tatínka si ho získat na svou stranu kupováním drahých dárků, porušováním matčinych zákazů a částečně se v rozhovoru se mnou i přiznává. Z výpovědi otce je čitelné, že si vůbec neuvědomuje, že jeho syn teď více potřebuje pocit jistoty a bezpečí v jeho přítomnosti, místo hmotných „příjemností“. Dítě podplácení často přijme (proč ne, je to příjemné), ale současně velice dobře vycítí, že za těmito dárky vůbec nejsou ty vlastnosti, které by mu dávaly pocit spolehlivosti, věrnosti, zodpovědnosti atd.

I v případě dotazu, jestli si najdou rodiče dostatek času na své děti, starší syn a jeho matka odpovídají podobně. Ona se snaží klukům vynahradiť nepříjemné období před rozvodem, ale mladší syn o to již tolik nestojí. Žije si ve svém světě. Otec naopak říká, že svého syna nenutí k žádným společným akcím, pokud on sám nechce. Z mého pohledu mladšímu chlapci pozornost již nechybí, naučil se svůj čas trávit na počítači hrami a sledováním videí, aby unikl od dlouhodobého napětí. On sám si myslí, že se mu maminka věnuje o něco víc než táta. Starší potomek hovoří o tom, že cítí matčinu snahu, ale není to ono, pokud je jeho otčím stále v jejich domě, kde panuje napjatá atmosféra.

Dochází zde k nespokojenosti všech členů rodiny – matka se přehnaně snaží, otec se tváří lhostejně a synové si vytvořili svůj nový život, protože ten doma už dlouho nefunguje.

Na poslední otázku, zda by se mohl změnit vztah dětí k rodičům, všichni odpovídají, že nemohl. Takový jaký byl před rozvodem, zůstává i nyní.

Rodina č. 4

Rodiče L a J uzavřeli sňatek po krátké známosti, neboť partnerka otěhotněla. Manželství vydrželo devět let. Mají spolu tři potomky ve věku 12 (dcera), 11 (syn) a 5 (syn) let. Během manželství měl otec sklony k alkoholismu s projevem agrese, což se stalo důvodem rozvodu ze strany manželky. Uskutečnil se přibližně před třemi lety, kdy byly děti mladší a všechny okolnosti jim docházely v průběhu let

po rozchodu rodičů. Oba synové i dcera byli svěřeny matce, která se odstěhovala do jiného domu asi 15 km od bydliště otce. Starší děti musely změnit školu a poznat nové kamarády. Syn P byl přibližně po třech letech u matky svěřen otci, protože si nerozuměl s matčíným novým partnerem. Dcera a mladší syn navštěvují otce každý druhý víkend a kdykoli po domluvě rodičů. Matka se po dvou letech od rozvodu po druhé provdala.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

V této rodině se třemi dětmi jsem nečinila rozhovor s nejmladším synem (5 let), protože si to přáli rodiče z důvodu jeho nízkého věku. Otec byl při rozhovoru nesvůj, moje otázky mu byly nepříjemné, proto byly odpovědi stručné.

Z výpovědí všech dotázaných vyplývá napovrch, že v rodině dochází ke špatné komunikaci s oběma rodiči, kdy dospělí nedokázali odhadnout slabá místa v psychice svých dětí, které si následky nejspíše ponesou i do budoucích vztahů v dospělosti.

V období rozvodu byli potomci o tři roky mladší a spoustu věcí jim docházelo až v průběhu let. V případě otázek, jak jim rodiče vysvětlili, že se chtějí rozvést a jak reagovali, když se dozvěděli, co je čeká, mi odpovídali stručně. Převážně si v té době neuvědomovali, co vše je čeká po odchodu z domu, kde žili i s tátou. Jen nejstarší z dětí (dcera) si vzpomíná, že tatínek chodil někdy domů opilý a došlo i k situaci, kdy se šly večer schovat k babičce. Matka vypráví o problémech ve společném soužití s mužem, které vznikaly především kvůli alkoholu, a shoduje se s potomky, že v době rozvodu ještě nerozuměli vzniklé situaci. Pro otce byl odchod jeho ženy s dětmi moc těžký, ale s žádným z nich si o příčinách nepromluvil.

Matka s dětmi, které jí soud určil do péče, se krátce po rozvodu odstěhovala s novým partnerem do 15 km vzdálené vesnice od místa původního bydliště. Starší syn s dcerou museli změnit školu i kamarády a zároveň si zvykat na nového otce. Žena vzpomíná, že byla zavalena starostmi o rodinu, o nové zaměstnání, nového partnera a myslela si, že jsou děti spokojené. Děti vnímaly toto období bohužel jinak. Dcera se mi svěřila s mnoha pocity, které vyplynuly z odtržení od všech vrstevníků, babičky i táty. Každý večer před usnutím brečela pod peřinou, což trvalo téměř rok. Jezdila pravidelně na kole za kamarády celých 15 km, aby jí nebylo smutno. Syn mi popisoval příběh od rozvodu až do této doby, kdy vůbec nevěděl, kam patří. Sám

přiznává, že měl v hlavě strašný chaos. Zažil špatné přijetí od spolužáků ve škole, kam se vrátil po třech letech života u matky, která dodnes netuší, co její syn ve škole prožíval. Důvodem návratu k otci se stal naprosto špatný vztah k otčímovi a doporučení psychologa.

Na otázku, jestli má nově vzniklá situace i nějaké výhody, mi syn odpověděl, že chtěl k tátovi také proto, aby neposlouchal neustálý křik mamky, na kterou toho bylo moc, poučování a výchovné prostředky nevlastního otce a především měl u táty úplnou volnost. Matka se částečně shoduje se synem a vypovídá, že chlapec chtěl odejít především proto, že měl u táty volnost a nemusel poslouchat. Otec byl ve výchově hodně liberální. Dcera vždy myslela na dobro ostatních v rodině, a tak viděla výhodu rozvodu jedině v tom, že je teď mamka šťastnější.

Jako ve všech ostatních rodinách rozvod neovlivnil vztah dětí k rodičům.

Rodina č. 5

Rodiče R a S se seznámili velmi mladí a manželství, které uzavřeli po šesti letech známosti, trvalo šestnáct let. Mají spolu dvě děti ve věku 16 (dcera) a 12 (syn) let. Neshody trvaly několik let. K rozvodu došlo před necelými dvěma lety, kdy manželka požádala o rozvod. Otec se odstěhoval do nového bytu ve stejném městě, kde žijí jeho děti v domku s matkou. Domluvili se na střídavé péči, která vyhovuje oběma rodičům i dětem. Matka S žije s novým přítelem v domě i s dětmi.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

Z rozhovorů s respondenty jsem vnímala dlouhodobou propast mezi rodiči, ve které žily i jejich děti. Mnohaleté konflikty se odrazily i ve výpovědích mladších členů rodiny. Zdálo se mi, že celou situaci vnímají jako normální věc.

Jelikož tato rodina nefunguje jako rodina několik let, řešení rodinných problémů není pro děti nic neobvyklého. Spíše se po rozvodu takzvaně pročistil vzduch. Ačkoli dochází ke shodě rodičů a dětí v pohledu na různé situace, děti si přejí jeden domov a jednu domácnost, aniž by svými myšlenkami zatěžovaly tátu či mámu.

Matka vypověděla, že se dětem snažila vysvětlit, proč vznikaly hádky mezi ní a tátou, proč už spolu nežijí jako manželé a důvody jejich rozchodu, ale zároveň věděla, že to dítě nejspíš nepřekvapí. Otec konstatoval, že nebylo třeba nic

vysvětlovat, neboť se dá říct, že se ženou už dva roky nežil. Naproti tomu dcera odpovídá jinak. Maminka ani táta jim prý nic nevysvětlovali. Děti se mi svěřily, jak vnímaly časté neshody mezi rodiči a vlastně je ani nepřekvapilo, že se rozvádějí.

Celá rodina se dohodla na střídavé péči, protože oba dospělí žijí jen kousek od sebe. Z toho vyplývá, že je vše zachováno, kromě společné domácnosti rodičů a oba rodiče časem nabyli dojmu, že děti zajatý režim zvládají dobře a zase tak moc se toho nezměnilo. Prospěch ve škole zůstal u obou stejný. Mladá slečna v rozhovoru se mnou pronesla své přání, aby nemusela dělat prostředníka mezi rodiči, neboť táta s mamkou už dlouho nemluví. Oba sourozenci nemají rádi každotýdenní balení věcí a přenášení oblečení k druhému rodiči, raději by žili na jednom místě. I v tomto případě děti nezatěžují svými starostmi ani jednoho rodiče.

Ke shodě dochází u rodičů s dcerou v odpovědích na otázku, jestli děti těží z celkové situace. Stejně jako v ostatních vybraných rodinách s mladším dítětem chlapeckého pohlaví, dochází k malému zneužívání situace. Všichni tři hovoří o tom, že nejmladší člen rodiny odchází k matce nebo otci v případech, kdy má nějaké povinnosti či nesouhlasí-li s jejich názorem. Jeho sestra naopak vidí výhodu v odstranění hádek mezi rodiči, kterých byli dříve často svědky.

Obě děti říkají, že s nimi po rozvodu oba rodiče tráví více času, především mamka, která nebývala tak často doma. Teď je viditelně spokojenější a dětem se věnuje. Odpověď matky se shoduje s odpovědí dětí.

V této rodině se také nezměnily vzájemné vztahy dětí k matce či otci.

Rodina č. 6

Rodiče P a M se seznámili v Německu, kam odcestovala M za prací. Partner je německé národnosti. Po pětileté známosti uzavřeli sňatek v Německu. Během manželství, které trvá třináct let, se narodily dvě dcery (11 a 13 let). V této době jsou v rozvodovém řízení a matka čeká na povolení soudu, aby se mohla s dcerami odstěhovat do České republiky, kde na ni čeká nový partner. V Německu musí žít manželé rok odděleně, aby je soud rozvedl. Život v této zemi byl celkově špatný delší dobu již před rozvodem. Otec je chladnější povahy a s rozvodem dlouho nesouhlasil, proto o rozvod musela požádat matka dětí.

Interpretace analyzovaných rozhovorů:

Rozhovory v mé poslední oslovené rodině jsem absolvovala jen s matkou a jejími dcerami. Otec žije v jiné zemi, a myslím, že by se mnou ani nechtěl komunikovat.

Mezi třemi respondenty této rodiny dochází k téměř úplné shodě ve vnímání rozvodového období. Příčinou je velmi dobrý vztah matky s dětmi a naprosto opačný k jejich otci. Dcery se nemůžou dočkat, až opustí zemi a odejdou do Čech stejně jako matka. Táta byl vždy chladný a děti k němu nemají dobrý vztah. Obě slečny vyzdvihly absenci role otce jak v domácnosti, tak ve výchově a trávení volného času. Tento moment se objevil ve výpovědích matky i dcer. Rozvod je vnímán jako vhodné řešení problémové situace a únik z nepříjemného domácího prostředí.

Děti i jejich matka si velmi oblíbily nového přítele, jenž plně nahrazuje jejich otce, který se jako otec nikdy nechoval. Partner matky žije v Čechách a všechny tři ženy se těší na společný život s ním.

4.5 Kódování rozhovorů

J. Hendl (1999, s. 195) popisuje kódování v kvalitativním výzkumu následovně: *„Kódování znamená stále srovnávání fenoménů, případů, pojmů atd. a formulaci otázek ohledně textu (proces nepřetržitého srovnávání). Přitom se k částem empirického materiálu přiřazují kódy, které jsou nejdříve pojmově velmi blízké textu a později se stávají stále abstraktnější“*

Nahrané rozhovory jsem nejdříve přepsala, vytiskla a posléze analyzovala. Tento proces se nazývá otevřené kódování. Strauss (1999, s. 43) popisuje otevřené kódování jako: *„...část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samotné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly a také kladeny otázky o jevech údajů reprezentovaných.“*

Jednotlivé segmenty textu jsem procházela, pročetla a hledala v nich souvislosti a snažila se o porozumění. V rámci otevřeného kódování jsem označila opakující se jevy, kolem těchto jevů jsem seskupila pojmy, které s tímto jevem nějak souvisely, a v návaznosti na cíl mé práce jsem vytvořila dvě kategorie.

4.6 Kategorie

Po procesu otevřeného kódování jsem kategorie rozdělila na vnímání pocitů dětí rodiči v rozvodové situaci a vyrovnání se dětí s rozvodem.

V textu jsou zařazeny také přímé citace respondentů, aby podtrhly a přiblížily výpovědi na dané téma, ty jsou vždy označeny počátečním písmenem jména respondenta, které koresponduje s přepisem rozhovorů, vložených do příloh.

4.6.1 Vnímání pocitů dětí rodiči v rozvodové situaci

Převážně všichni rodiče si pro své děti přejí to nejlepší, ale jen někteří mají tu schopnost vnímat pocity svých potomků v nelehké situaci během rozvodu i po něm. Ať rodiče chtějí, či nechtějí a ať si to uvědomují, či ne, je dítě vystavováno zvláštnímu druhu psychické zátěže, jejíž důsledky nejsou často rozpoznány včas ani nejbližšími osobami. Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale takové mechanismy, které se začnou objevovat ve vzorcích chování dítěte třeba až v období puberty.

V případě mých respondentů došlo ve dvou případech k nutnosti vyhledat psychologa, neboť otec ani matka včas neodkryly problémy, které se projeví až v období dospívání jejich synů. L (matka): *„Syn nezvládal střídavou péči a jakékoli povinnosti šly mimo něj. Museli jsme pro něj vyhledat i odbornou pomoc psychologa.“* P (otec): *„Střídavá péče a dva odlišné způsoby výchovy se na něm odrazily. Nezvládal nedělní odjezdy zpět k mamince a moje otcovská výchova ohledně učiva nebyla nejlepší.“* Z psychologického hlediska totiž už od nízkého věku dítěte si dítě vytváří pojem „domova“, k němuž patří nejen stálost „jeho lidí“, ale i stálost místa a prostředí - takže pravidelné a zdánlivě zcela „spravedlivé“ střídání rodičovské péče může vědomí domova (a psychické jistoty s ním spojené) oslabovat (Matějček a Dytrych, 2002, s. 54).

V každé vybrané rodině společný čas s rodiči děti vnímají jako ten nejdůležitější. Je pravda, že pět dospělých respondentů uvádí, že se po rozvodu dětem více věnují (otcové) a tráví více času i doma (matky), ale v některých rodinách to děti vidí odlišně než jejich rodiče. Především jde o dospělé, kteří už nějaký čas žijí s novým partnerem. Jako příklad uvádím výpovědi dětí z těchto rodin: V (slečna 15 let): *„Táta i mamka mají své nové partnery a někdy si říkám, že oni jsou přednější“*

než my. Taťka s námi dělá skoro každý víkend to samé – vstát, uklidit pokojíček, připravit jídlo, naobědvat se a odpoledne jedeme do práce za G (přítečkyně táty) a jsme tam až do večera. Ona provozuje sportovní centrum a virtuální svět, ale už nás to nebaví jako dřív. Mamka s P (přítelem) se snaží stále vymýšlet výlety, už jsme byli snad čtyřicetkrát na zámku Potštejn. Nikdy se nás nezeptají, kam bychom chtěli my s bráchou.“ P (chlapec 11 let): „Přál jsem si, abychom byli jako rodina, začal jsem nevlastnímu otci říkat táto, ale moc to nešlo. Už s ním nemám hezký vztah.“

K dalším rozdílům dochází v pohledu dětí a rodičů na situaci opět v rodinách s nevlastním rodičem, kdy to není zase tak jednoduché. Děti většinou nezapomínají tak lehce na svého vlastního rodiče i po několika letech, jak by si jejich rodiče představovali. V rodinách, kde krátce po rozvodu ve společné domácnosti žije i nový partner, mají někteří rodiče (především matky) velký sklon přeceňovat kladné projevy svého dítěte ve vztahu k tomuto partnerovi a přehlížet projevy negativní. V rodině se třemi dětmi si žena našla krátce po rozvodu nového muže, který se s dětmi učil, věnoval se jim (především dceři) a matka vnímala chod nové rodiny uspokojivě. Věděla, že je její partner úplně jiný než bývalý muž jak ve výchově, tak v pozornosti k dětem. J (matka): „Partner se s dětmi učí a pomáhá jim s úkoly...“ I přesto byly starší děti stresovány příchodem nového muže do rodiny: M (dcera 12 let): „Kromě bráchy nikdo neví, že jsem skoro každý večer brečela, že chci zpět za svými kamarády a tátou. Mamky přítel je docela hodný, ale táta to nikdy nebude.“ V další rodině s nevlastním otcem dcera (15 let) vypovídá: „Neumím mamce říct, že se mi moc nelíbí, jak se k nám chová její přítel. Není zlý, ale mám někdy pocit, že upřednostňuje svou dceru před námi.“ Obecně také platí, že matčina nového partnera lépe přijímají mladší děti než starší.

V období rozvodu se rodiče prakticky ve všech případech shodují se svými dětmi v řešení záležitostí, které se týkají jejich nového života, ale často přes své starosti a vyrovnávání se se změnami, které nastaly, nerozpoznají trápení a pocity dětí, které se objevují až během jejich adaptace na úplně novou rodinnou atmosféru.

4.6.2 Vyrovnání se dětí s rozvodem

Někteří dospělí respondenti došli k názoru, že jejich potomci po sdělení rozhodnutí se rozvést, buď ještě nerozumí tomu, co je vlastně čeká, nebo vše přijímají v poklidu. Děti ale často nedokáží vyslovit, co cítí. Své emoce ventilují

různými způsoby, jako jsou změny v chování, náladovost, lhostejnost, pláč, když jsou úplně sami aj. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo.

Rodičovské fungování před i po náročném období predikuje vyrovnání se dětí s rozvodem, a jejich chování. I z mého výzkumu vyplývá, že v rodinách, kde funguje dobrá vzájemná komunikace, rodiče se mezi sebou dohodnou ve prospěch dětí a neupřednostňují své starosti před jejich, jsou následky na psychice dětí podstatně menší. V mých vybraných rodinách dochází k takovému konsenzu pouze ve dvou případech, a to v rodině, která nyní žije v Německu, otec se téměř nepodílel na výchově dětí a matka má se svými dcerami hezký vztah, S (dcera 11 let): *„Kdyby neměla mamka nás, tak nevím. Vysvětlila nám, že by se ráda vrátila do Čech a tam bychom začaly nový život bez táty.“* L (dcera 14 let): *„S mamkou si hodně povídáme...Těším se na nové kamarády a na život v Čechách“*, a v rodině se třemi dětmi, kde došlo k rozvodu nečekaně, a otec i matka působí jako rozumní rodiče. Z (otec): *„Dohodli jsme se úplně na všem, děti byly vždy na prvním místě pro oba. Bývalá žena mi vždy umožnila a umožňuje děti vidět kdykoli, kdy mám volný čas.“* H (syn 10 let) : *„Sestry se mnou o všem hodně mluví...Tatínek mě bere v týdně na fotbal, tak ho můžu vidět i mimo víkend.“* T (dcera 15 let): *„Když je potřeba něco řešit, tak jsou rodiče upřímní a na všem se dohodnou, proto si postupně zvykáme na zajatý režim.“* V případě rodiny z Německa, absence rodiče, zpravidla otce, přispívá k lepšímu vyrovnání se s rozvodem. U většiny se pak tento význam zintenzivňuje po rozvodu a dochází k úplné absenci, kdy vztah a kontakt mezi dítětem a rodičem není žádný. V tomto případě se otec ze života svých dcer „odstříhl“ sám svým nezájmem o ně.

V ostatních zkoumaných rodinách dochází k několika situacím, kdy děti skrývají své pocity, aby rodičům neublížily, nebo o nich prostě nedokáží mluvit.

Z knih odborníků je známo, že některé děti prožívají odpovědnost za rozvod rodičů a kladou si jej za vinu. V případě šestnáctileté slečny jde o pocit viny za nekončící hádky i po rozvodu: *„Dříve jsem si přála, aby byli rodiče zase spolu, ale měla jsem strach, že by se stejně jen hádali, tak jsem jim to ani neřekla. Dělají to občas i teď. Myslím, že je to hlavně kvůli mně. Když se s něčím svěřím mamce nebo tatkově, třeba si postěžují, tak si to řeknou a použijí to jeden proti druhému.“* Dítě v době rozchodu svých nejbližších může zažívat velmi silný pocit viny za

vzniklou situaci. Cítí, že ono je zdrojem sváru milovaných rodičů a mylně to považuje za své provinění.

V rodině, která plnila všechny své funkce od ekonomicko-zabezpečovací, výchovné i emociální, muselo i přesto dojít k jejímu rozpadu z důvodu závislosti otce. Dokázal ji však po celou dobu tajit, proto byl rozvod náhlý a nečekaný. Děti navenek neprojeví, co cítí, aby mamince a tatínkovi neublížily a nechtěly si tuto realitu ani připustit: T (16 let): *“Já se sestrou chápeme mamku, že nemůže tátovi takovou věc nikdy odpustit, ale moc jsme si přáli všichni tři, aby to byl jen sen a vrátili se k sobě. Byli jsme smutní a zklamaní i kvůli tatkovu., ale s nikým jsme o tom nemluvili.“* Zde se potvrzují slova odborníků, že si děti nechtějí přiznat náhle vzniklou situaci, kterou neočekávaly. Děti se domnívají, že se taková věc nemůže přihodit, a že až přijdou domů, budou tam oba rodiče. Naděje, že rodiče usmíří, může přetrvávat i mnoho let.

V jedné z rodin se střídavou péčí rodiče vypovídají, že zajatý režim dobře funguje a jsou téměř přesvědčeny o dobrém zvládnání této výchovy i dětmi. Nejspíše by jejich pocit byl pravdou, pokud by spolu dokázali komunikovat. Děti si také stále nemůžou zvyknout na stěhování svých věcí z domova s matkou do domova s otcem, raději by žily na jednom místě. M (dcera 16 let): *„Přála bych si, aby se spolu mamka s tatškou normálně bavili a já nemusela dělat prostředníka. Táta s mamkou nemluví od té doby, co se rozešli...nebaví mě si balit věci a přenášet je každý týden.“* T (syn 11 let): *„Taky bych byl raději na jednom místě, ale nejde to.“* Psychologická poučka praví, že dítě přijme dva různé světy, dvě různá prostředí (a zvykne si v nich žít celkem bez větších problémů), ale jen pokud se mu nepřátelsky nemíchají. Děti potřebují vidět své rodiče šťastné, klidné a rozhodné lidi, kteří netrpí citovými bouřemi a se kterými se můžou dobře a bez problémů identifikovat

Musím v této kategorii uvést, že ani u jednoho dětského respondenta nedošlo ke změně vztahu k rodiči po nelehkém období rozvodu. Všichni mají k matce i otci stejný vztah jako dříve. Pokud byl chladnější (pouze ve dvou případech k otcům), zůstal i nadále chladný. Pokud byl vztah hezký, ve všech případech takový zůstal. Děti nesoudily otce ani matku za rozhodnutí odejít od druhého partnera. Rodiče vnímali postoj dětí k nim stejně.

4.7 Interpretace získaných údajů

Cílem mé práce bylo pokusit se pomocí analýzy rozhovorů zjistit rozdíl mezi tím, jak vnímají rozvodovou situaci rodiče a jejich děti. V souladu s tímto cílem byly všem respondentům položeny podobné okruhy otázek, ke kterým se měli vyjádřit, přesto vznikly u rodičů a dětí rozdíly v odpovědích. Ve shodě s psychiatrem a vedoucím oddělení pro výzkum rodiny Doc. MUDr. Zdeňkem Dytrychem, CSc. jsem došla k názoru, jak rozdílný může být v některých rodinách pohled na události ze strany dítěte a ze strany rodičů. Rodiče v mnoha případech podceňují nebo naopak přeceňují, jak dítě krizi chápe, jak ji prožívá a jaké může mít pro něj následky.

Z kvalitativního výzkumu vyplývá, že si rodiče často myslí, že děti rozvrat rodiny tolik nezasáhne, pokud se nemění jejich bydliště, škola, při zavedení střídavé péče aj., ale odpovědi mých dětských respondentů ukazují, že se tátovi a mámě nespějí se vším, co prožívají. Představa dospělých, že děti nezasáhne atmosféra nevládnuté a hluboké krize směřující k rozvodu manželství, je velmi mylná.

Z výsledků empirického šetření se ukazuje, že v první fázi rozpadu rodiny dochází k nesprávné interpretaci rodiči, kteří nabývají názoru, že pokud dětem vysvětlili důvody rozchodu, snaží se jim věnovat a uspořádat svůj budoucí život v jejich prospěch, tak se tomuto životu přizpůsobí bez větších problémů. Avšak společným znakem některých dětí je problém s vyjádřením svých přání a pocitů. Zapojují se jejich obranné mechanismy, které tlumí psychickou bolest a zraňující emoce, kdy nemohou uvěřit, že je to pravda. Buď předstírají, že na tom nezáleží nebo nechtějí rodičům ublížit vyjádřením svého názoru a někdy obviňují i samy sebe. Pokud z nějakého důvodu není dětem umožněno vyjádřit emoce, které pociťují, tak je v dané chvíli potlačí, ale objeví se v podobě různých úzkostných projevů nebo v neadekvátním chování, stejně jako v případě třech mých chlapeckých respondentů.

Na základě získaných údajů si dovoluji učinit závěr, že větší shoda rodičů s dětmi a vyrovnání se s rozvodem nastává, pokud jsou děti předem připraveny na to, co je čeká, co, kdy a jak bude s nimi a s rodiči, pravidelný řád, vzájemná důvěra a dobrá komunikace mezi všemi členy rodiny.

Vedlejším cílem výzkumného šetření bylo zhodnocení, jak děti vnímají své rodinné prostředí po rozvodu. Na základě rozhovorů s respondenty lze konstatovat, že důležitým faktorem spokojenosti dětí jsou optimální podmínky vzájemných

porozvodových kontaktů s oběma rodiči, kteří se k sobě nechovají nepřátelsky. Jen tak děti přijmou dvě různá prostředí a zvyknou si v nich žít celkem bez větších problémů. Moment, který je pro dítě velmi nepříjemný, nastává, když rodiče dítě používají jako poslíčka ve své partnerské komunikaci.

Z rozhovorů s dětmi jsem došla také k názoru, že vnímání nově uspořádaného rodinného prostředí je závislé na několika okolnostech. Především jsou to reakce dítěte v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti podle věku a také podle pohlaví. V případě mých respondentů jde převážně o děti tzv. středního školního věku a puberty. Nejrůznější psychologické výzkumy ukazují, že v tomto věku děti nejhůře snášejí rodinný nesoulad, ale i špatně přijímají nové partnery svých rodičů, což se potvrzuje v polovině mých zkoumaných rodin, kde dochází k problémům mezi dětmi a těmito partnery. Výsledky rozhovorů s dětmi korespondují s názorem dětského psychologa Prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, Csc., že nejvíce těžkostí s novým druhem matky či otce nacházíme zpravidla u chlapců přibližně od devíti do třinácti let. Dalším faktorem zvládnutí nového rodinného života je funkčnost rodiny, ve které dítě žije, a částečně také osobnost dítěte, jak rychle je schopno se s rozvodem rodičů vyrovnat.

5 ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na analýzu rozdílu mezi tím, jak vnímají rozvodovou situaci rodiče a jejich děti, což bylo jejím hlavním cílem. Shrnuje poznatky týkající se pocitů dětí a rodičů v období rozvodu a snaží se porovnat jejich odlišný pohled na složitou situaci. Vedlejším cílem bylo zhodnocení, jak děti vnímají své rodinné prostředí po rozvodu v současné době.

Teoretická část je věnována rodině a jejím základním funkcím, které jsou důležité pro její stabilitu a funkčnost. Dále představuje podoby dnešní rodiny a problémy současných rodin a manželského soužití. Celá jedna kapitola je určena rozvodům a je stěžejní částí celé práce. Neméně důležitá je poslední kapitola, která se zabývá působením rozvodu na děti. Uvedené informace jsem získala četbou odborných publikací.

Empirická část je samotným výzkumným šetřením, které je orientováno především na prezentaci odpovědí, získaných formou polostrukturovaných rozhovorů vedených s respondenty ze šesti různých rodin. Celkem dvacet čtyři rozhovorů s jedenácti dospělými a dvanácti dětmi, kteří si prošli obdobím rozvodu. Rodiče a děti měli každý zvlášť stanovených sedm otázek, které byly předem připraveny. Během rozhovoru se mírně pozměňovalo pořadí nebo byla položena doplňující otázka pro upřesnění.

Lze konstatovat, že se z větší části podařilo cíle naplnit. Rozhovory s respondenty prokázaly tvrzení a odborné poznatky v teoretické části práce, jež ukazují, že většina dětí a jejich rodičů vnímá rozvodovou situaci odlišně v závislosti na několika faktorech, jako jsou emoční inteligence rodičů, věk, pohlaví a intelekt potomků, kvalita předešlých i momentálních vzájemných vztahů, průběh a délka rozvodu, zdravá komunikace mezi rozvedenými rodiči, situace v novém rodinném prostředí a spousta dalších. Není samozřejmě možné, aby dítě a rodiče chápali složitou rodinnou situaci rovnocenně. Ale je možné zbavit dítě zbytečných traumat, která vznikají nesprávným hodnocením citlivosti dítěte vůči rozpadu rodiny.

Domnívám se, že by mělo být minimální snahou rodičů přiměřeně reflektovat vlastní jednání a uvědomit si, na co stačí a kdy už potřebují psychologickou či psychoterapeutickou pomoc pro sebe a pro své děti.

SEZNAM ZDROJŮ

Knižní zdroje

BALLNIK, Peter, 2012. *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál, 256 s. ISBN 978-80-262-0150-2.

DUNOVSKÝ, Jiří, 1999 *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

EVERETT, Craig a Sandra Volgy EVERETTOVÁ, 2000. *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Talpress, 213 s. ISBN 80-7197-169-3

GAVORA, Petr, 2008. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 4., rozš. Vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK. ISBN 978-223-2391-8.

HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum*. 3. vyd. Praha: portál, 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9

JANKOVSKÝ, Jiří, 2003. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav, 2010. *Rodina v proměnách společnosti*. In Sborník příspěvků z konference. Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-7399-888-2

KRAUS, Blahoslav et al., 2015. *Životní styl současné rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 246 s. ISBN 978-807435-544-8

KRAUS, Blahoslav et al., 2015 cit. podle Plaňava, Ivan, 2000. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 296 s. ISBN 80-7239-039-2

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LOVASOVÁ, Lenka, 2006. *Rodinné vztahy*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut dětí, 32 s. ISBN 80-86991-66-0.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 335 s. ISBN 08-011-86.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha: Portál, 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Nejvíce vychováváme, když nevychováme*. In: BOŠ, Petr et al. *Dialogy o rodině*. 1. vyd. Praha: Národní centrum podpory zdraví, 12 s. OCLC 85663157

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Galén, 128 s. ISBN 80-247-0332-7

MATOUŠEK, Oldřich, 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 124 s. ISBN 80-901424-7-8

MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2015. *Děti a rodiče v rozvodu: Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 256 s. ISBN 978-80-262-0968-3

MONTOUSSE, Mark a Gilles RENOARD, 2005. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, 335 s. ISBN 80-7178-976-3.

ORVIN, H. George, 2001. *Dospívání: kniha pro rodiče*. Praha: Grada, 180 s. ISBN 80-247-0124-3.

POUPĚTOVÁ, Šárka, 2009. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada, 176 s. ISBN 978-80-247-2046-3.

MASÁKOVÁ Václava, 2011. *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*. Sborník studií: Rodiče, děti a jejich problémy. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 127 s. ISBN 978-80-904920-1-1

SINGLY, Francios de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. Originál: *Sociologie de la famille contemporaine*. 128 s. ISBN 80-7178-249-1

SMITH, Heather, 2004. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 184 s. ISBN 80-717-8906-2.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Albert, 196 s. ISBN 80-85834-60-X

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

TEYBER, Edward, 2007. *Děti a rozvod*. 1.vyd. Praha: Návrat domů, 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha: Portál, 384 s. ISBN 80-7178-296-6

Internetové zdroje

KAČEROVÁ, Eva, © 2016. *Obrat v rozvodech*. Měsíčník Českého statistického úřadu. *Statistikaamy: obrat v rozvodech* [online]. [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/02/obrat-v-rozvodech/>

ČESKÁ TELEVIZE, © 1996 – 2017. *Nerodič*. *Česká televize: pořady* [online]. [cit. 2017-09-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10663817503-nerodic/21556227016/>

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1 Sňatky a rozvody ve vybraných letech	24
Tabulka 2 Složení rozvodů podle délky trvání manželství do jeho zániku rozvodem	25
Tabulka 3 Identifikace rodin s dětmi	40
Obrázek 1 Propojenost funkcí v rodině	18

PŘÍLOHY

Příloha A

Rozhovory

Rodina č. 1

Rodiče P (41 let) a L (35 let):

V této rodině jsem nejdříve oslovila muže P, protože jsme spolu v blízkém příbuzenském vztahu. Předem jsme si domluvili schůzku, aby časově vyhovovala nám oběma. Rozhovor byl pohodový. S jeho bývalou ženou L jsem se spojila pouze telefonicky, protože jsem měla pocit, že se některým mým respondentům na toto citlivé téma lépe mluví.

T: Nejdříve se tě musím zeptat, jak jsi vašim dětem vysvětlil (a), že musí dojít k rozvodu?

P: Naše neshody trvaly přibližně dva roky před rozvodem, kdy jsme s L spolu již nežili jako manželé. Ona chtěla v tomto způsobu života pokračovat, ale já jsem tak nedokázal fungovat, proto jsme se domluvili, že se rozvedeme. Dětem jsme vše oznámili společně. Ani jeden z nás neočerňoval toho druhého, jen jsme jim vysvětlili, že už spolu nemůžeme být.

L: S bývalým manželem jsme se dohodli, že dětem vysvětlíme, že se chceme rozvést, protože spolu nedokážeme fungovat bez hádek a v klidu už moc dlouhou dobu.

T: Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí syna a dcery?

P: Mám pocit, že dcera reagovala dospěle, věděla, že se s maminkou hodně hádáme a je něco špatně. Měla několik otázek, jak to bude dál a proč to ještě nezkusíme. Syn byl v té době v 1. třídě a myslím, že moc nechápal, co se vlastně děje a co nás čeká.

L: Oba byli mladší a neměli ještě takový rozum chápat, co bude dál. V první chvíli to bylo mnohem těžší pro dceru, syn si vše uvědomil postupně a problémy se projeví až později.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

P: Já jsem to řešil v klidu, souhlasil jsem s tím, co navrhla L, nechtěl jsem žádné spory a myslel jsem, že střídavá péče bude i pro děti nejlepší. Později se ukázalo, že to nebyl dobrý nápad.

L: Navrhla jsem střídavou péči a všichni souhlasili. Děti věděly, že budou docházet stále do stejné školy a k tatínkovi to budou mít blízko. Odstěhovali jsme se do nového bytu v sousedním městě.

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

P: U dcery se ve škole nic nezměnilo, možná až v pubertálním věku měla malé výkyvy, ale nic zásadního. U syna nastala jasná změna. Střídavá péče se na něm projevila. Nedělní odjezdy zpět k mamce byly pro něj těžké a moje otcovská výchova ohledně zvládnutí učiva nebyla nejlepší. Musel jsem najednou zastat roli i matky, a také mi nejspíš chyběla důslednost. Nechtěl jsem ani jednoho dusit.

L: Na našem synovi se rozvod postupem času odrazil asi nejvíce. Nezvládal střídavou péči, škola, učení a jakékoli povinnosti šly mimo něj. Museli jsme pro něj vyhledat i odbornou pomoc psychologa. Dcera zvládala vše lépe, a myslím, že v chování ani ve výsledcích ve škole se nic nezměnilo.

T: Je možné, že občas děti těží z této situace?

P: Občas ano. Oba vědí, že se u mě nemusí tolik učit jako u mamky, proto to někdy před ní nadhodí. Také zkoušejí různé věci jako: „*Mamka s námi dělá to a to a ty to neděláš.*“ A naopak.

L: Nemyslím si, jen občas chce syn k tatínkovi, když se musí učit.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

P: Je to lepší teď, když jsme rozvedení. Věnuji se jim více. Přišel jsem na to, že děti jsou to nejdůležitější. Dříve jsem před nimi upřednostňoval jejich maminku. Při střídavé péči jsem omezil svoje aktivity a byl stále doma s nimi nebo jsme jezdili na výlety. Teď je mám o víkendu, proto mám ještě více času být jen s nimi.

L: Vždy to tak bylo a nic se nezměnilo. Jsem ráda doma, oproti bývalému muži, teď děti často bereme s mým přítelem na výlety po zámcích a do přírody.

T: Změnil se vztah tvých dětí k tobě?

P: Myslím, že ne.

L: Ne

Děti V (15 let) a M (11 let):

Obě děti jsem navštívila v otcově domě, kde byly na návštěvě a všichni tři jsme si popovídali v pokojíku. Syn M nebyl připravený na rozhovor se mnou jen ve dvou. Se sestrou to pro něj bylo příjemnější, proto odpovídal pouze na některé otázky. Spíše jen naslouchal.

T: Víte, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak vám to rodiče vysvětlili?

V: Věděla jsem, že se rodiče často hádají, ale v té době jsem moc nechápala proč. Jednou si s námi oba sedli a řekli nám, že se budou rozvádět, protože si už nerozumí. Bylo mi necelých jedenáct, přišlo mi to moc líto. Vůbec jsem nečekala, že by to udělali. Rozbrečela jsem se. Mamka mi vysvětlovala, že se moc hádali, že už takhle dál nemůžou žít.

M: Nerozuměl jsem tomu. Slyšel jsem je, jak na sebe někdy křičí. Až teď mi vše začíná docházet.

T: Jak byste chtěli, aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

V: Aby se už vůbec nehádali. Oba to s bráchou nesnášíme. Jednou jsem na ně musela zakřičet: „Už dost!“ Moc mi to vadí. Dříve jsem si přála, aby byli zase rodiče spolu, ale potom mě napadlo, že by se asi stejně jen hádali. Dělají to právě občas i teď. Myslím, že je to hlavně kvůli nám. Když se s něčím svěřím mamce nebo tatkově, třeba si postěžuji, tak si to řeknou a použijí to jeden proti druhému. Jinak jsou teď oba asi šťastnější. Mají už nové partnery. Já ale P (přítel mamky) moc nemusím.

M: Já také ne, jen někdy. **T: Co vám na něm vadí?** V: Někdy si myslím, že nadřzuje své malé dceři a na nás hledá jen chyby. A pro mamku je vždy na prvním místě. Teda připadá mi to tak.

T: Dokázali jste s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

V: Kladla jsem jim spoustu otázek, když jsem se dozvěděla o rozvodu a moc jsem si přála, aby to nebyla pravda. Chtěla jsem, aby se k sobě vrátili, měla jsem to stále v hlavě, ale nikdy jsem to rodičům neřekla. Bála jsem se, že by se třeba hádali ještě víc, a to jsem nechtěla. Neumím mamce říct, že se mi moc nelíbí, jak se k nám chová její přítel. Není zlý, ale mám někdy pocit, že upřednostňuje svou dceru před námi.

M: ještě jsem tomu moc nerozuměl.

T: Myslíte, že tato změněná situace nějak ovlivnila vaše výsledky ve škole?

V: U mě se ve škole nic nezměnilo. V době rozvodu jsem byla smutná a tolik jsem se nesoustředila, ale brzy se to zlepšilo zase. U brášky začínají problémy spíš až teď s pubertou. Škola ho nebaví a má celkově horší přístup k učení.

T: Je možné, že to co se stalo, má i nějaké výhody pro vás?

V: Myslím, že to ani výhody nemá. Jen to, že už je neslyšíme tak často se hádat.

T: Najdou si na vás oba rodiče čas i v této složité situaci?

V: Táta i mamka mají své nové partnery a někdy si říkám, že oni jsou přednější než my. Taťka s námi dělá skoro každý víkend to samé – vstát, uklidit pokojíček, připravit jídlo, naobědvat se a odpoledne jedeme do práce za G (přítelkyně táty) a jsme tam až do večera. Ona provozuje sportovní centrum a virtuální svět, ale už nás to nebaví jako dřív. G je náladová a potom není táta tak v pohodě, proto bych byla někdy raději, kdyby za ním nejezdila. Mamka s P (přítel) se snaží stále vymýšlet výlety, už jsme byli snad čtyřicetkrát na zámku Potštejn. Nikdy se nás nezeptají, kam bychom chtěli my s bráchou. Rádi bychom, aby nás něčím překvapili a udělali si čas jen a jen na nás.

T: Mohl by se změnit váš vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

V: Můj vztah je stále stejný, jen se mi někdy chce dát oběma facku, když se hádají.

M: Mám je oba rád stejně.

Rodina č. 2

Rodiče Z (45 let) a J (43 let):

U této rodiny jsem také nejdříve oslovila muže Z, protože jsme několikaletí kamarádi. Po telefonické domluvě jsme si domluvili schůzku v blízké kavárně a rozhovor mohl začít. Protože znám bývalou ženu J spíše z mládí a nevidáme se tolik, bylo těžší ji oslovit, ale nakonec souhlasila na společném telefonickém rozhovoru.

T: Nejdříve se tě musím zeptat, jak jsi vašim dětem vysvětlil (a), že musí dojít k rozvodu?

Z: Když se moje žena dozvěděla, že jsem prosázel spoustu peněz a zjistila, že jsem ji obelhal, řekla mi, že je mezi námi konec. Domluvili jsme se, že dětem řekneme společně, že se mnou už nemůže žít v jednom domě. Pro naše děti byl opravdu šok a žádné z nich to neočekávalo. Po té převzala iniciativu bývalá partnerka a dětem řekla na rovinu, jak to bude dál.

J: Protože jsem ani ve snu netušila, že mi manžel lhal v několika důležitých záležitostech, tak po zjištění všech následků, byla moje reakce rychlá a dětem jsem hned vysvětlila, proč nemůžu s tatínkem dále žít. Že ohrozil naši rodinu a nedokážu mu to odpustit. Řekla jsem jim, že o tátu nepřijdou, uvidí ho vždy, když to půjde, ale nebude s námi již bydlet.

T: Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí syna a dcery?

Z: Vše mlčky přijaly. Nepocítoval jsem žádný odpor. Cítil jsem smutek ze všech dětí, proto se teď snažím s nimi vidět co nejčastěji. Nejstarší dcera to nesla nejstatečněji, má už svůj vztah a vše vnímá jinak.

J: První reakce byla klidná, i když si myslím, že to pro ně byla veliká rána, ale neprojevily to navenek. Všichni tři děti mají tatínka rády, ale nejtěžší to bylo a je pro nejmladšího syna. Bohužel. Postupem času si zvykají na celou situaci a myslím, že fungujeme dobře.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

Z: Domluvili jsme se úplně na všem, děti byly vždy na prvním místě pro oba. Matka dětí mi vždy umožnila a umožňuje děti vidět kdykoli, kdy mám volný čas. Děti bydlí ve svém domě a já odešel, aby se pro ně téměř nic nezměnilo.

J: Chtěla jsem, aby se můj muž odstěhoval, protože nebylo možné, abychom spolu dál žili. Také jsme se domluvili na přidělení dětí do mé péče, protože to pro ně bylo nejlepší. Bývalý muž je pracovně vytížený, proto souhlasil. Děti mohou tatínka navštěvovat vždy, když je to možné, včetně každého druhého víkendu v měsíci, proto také souhlasily.

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

Z: Mám pocit, že se nezměnilo vůbec nic. Dcery jsou ambiciózní a ví, že škola a studium jsou pro ně důležité do budoucna. Často jsme o tom mluvili. Syn prochází pubertou, proto nastala menší změna v přístupu k učení, ale nic zásadního.

J: Myslím si, že ne.

T: Je možné, že občas děti těžší z této situace?

Z: Myslím, že jen nepatrně. Několikrát proběhlo od matky: „*Domluvte se s tatínkem, aby Vám to koupil, pokud si to přejete*“. Syn i mladší dcera mi to občas řekli, z počátku jsem jim vyhověl, ale dále už to nešlo. Vysvětlil jsem jim, že musíme více šetřit a oni to pochopili.

J: Občas se stávalo, že syn chtěl tatínka v době, když měl nějaké povinnosti, které ho nebaví. Nic jiného si teď nevybavím.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

Z: Opravdu se snažím, hlavně o prázdninách, ale přiznávám, že díky mé finanční situaci musím každý den pracovat do večera, proto se s dětmi vidím spíše o víkendu. Potom jim věnuji všechn svůj čas. V týdnu беру syna na tréninky fotbalu.

J: Já i bývalý muž jsme pracovně hodně vytížení, ale svůj veškerý volný čas věnuji svým dětem. Dcery jsou již samostatnější, proto především synovi.

T: Změnil se vztah tvých dětí k tobě?

Z: Nemyslím.

J: Určitě ne.

Děti T (15 let) a H (10 let):

Nejstarší dcera B studuje na ČVUT v Praze a je tak zaneprázdněná, že se náš rozhovor jako s jedinou z této rodiny neuskutečnil. Mladší dcera T začala studovat prvním rokem Střední pedagogickou školu, proto jsme se sešli i s bráškou H až večer v jejich domě. Povídali jsme si všichni tři společně. Bylo to přání nejmladšího člena rodiny.

T: Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?

T: Ano vím, ale byla to pro nás rána z čistého nebe, protože jsme já, B ani H vůbec netušili, že by se naší rodině něco takového mohlo stát. Navenek jsme měli super rodinu. Jeden večer nám mamka s tatškou oznámili, že se rozcházejí. Řekli nám, že má tatínek problémy se sázením a hraním na automatech a zadlužil naši rodinu. Mamka nám vysvětlila, že ji táta lhal, ohrozil nás všechny a už mu nemůže nikdy věřit. Že se bude muset odstěhovat z našeho domu k babičce a dědovi.

H: Bylo mi osm a ještě jsem nerozuměl všemu, co se stalo.

T: Jak bys chtěl (a), aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

T: Já se setrou chápeme mamku, že nemůže tátovi takovou věc nikdy odpustit, ale moc jsme si přáli všichni tři, aby to byl jen sen a vrátili se k sobě. Byli jsme smutní a zklamaní i kvůli tatškovi. Bráška si bral jeho fotku do postele, když šli všichni spát, a potichu brečel. Jsme smutní ještě teď, když od něj v neděli odjíždíme. Když je ale potřeba něco řešit, tak jsou rodiče upřímní a na všem se dohodnou, proto si postupně zvykáme na zajetý režim.

H: Chci být moc s mamkou i tatškou, ale je mi do breku, když musím odjíždět od táty. Sestry se mnou o všem hodně mluví. Potom je to lepší. Tatínek mě bere jednou týdně na fotbalový trénink, tak ho můžu vidět i mimo víkend. Jinak hodně pracuje.

T: Dokázal (a) si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

T: Ano, já i starší sestra se zeptáme na vše, vždy to u nás tak fungovalo.

H: Spíš o všem mluvím se sestrami.

T: Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?

T: Nevím, asi ne. Nijak jsem to nepocítovala. Jednou se mě ale učitelka po vyučování zeptala, jestli se něco nestalo. Poznala na mně, že se něco děje. Znamky jsem měla dobré, proto mě to překvapilo.

H: Asi ne.

T: Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?

T: Myslím, že ne, jen asi to, že si na nás teď táta udělá mnohem víc času. Když jsme bydleli všichni spolu, chodil domů pozdě. Teď s námi tráví všechnen čas, když jsme u něj.

H: Vidím teď víc babičku s dědou a nemusím si uklízet pokojíček, protože to dělá babička. Jinak to moc výhody nemá.

T: Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?

T: Mamka pracuje doma, je návrhářka. Dře jako mezek a je často unavená. Jezdí na pracovní schůzky a nezbývá jí moc čas na zábavu s námi. Cítím, že ji to mrzí, proto nás někdy vezme sebou a spojíme práci s výletem. Snaží se, ale musí se hodně otáčet, abychom se měli dobře. Taťka taky hodně pracuje, musí splácet dluhy. Když je s námi o víkendu, tak skoro všechno čas věnuje jen nám. O prázdninách jsme společně ještě s bráškou jeli na dva tábory pod stan. Jeden byl jen s tatínky, to jsme si moc užili. Jezdíme i na různé výlety.

H: T už vše řekla za mě.

T: Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

T: Nemyslím si.

H: Ne.

Rodina č. 3

Rodiče M (42 let) a K (40 let):

Žena v této rodině je moje mnohaletá kamarádka a možná i díky ní jsem si vybrala téma mé bakalářské práce. Na rozhovoru jsme byly od počátku domluvené. S jejím bývalým mužem K byla komunikace složitější, stále se s rozvodem nemůže smířit. I přesto mi krátce odpověděl na několik otázek.

T: Nejdříve se tě musím zeptat, jak jsi vašim dětem vysvětlil (a), že musí dojít k rozvodu?

M: Bylo to opravdu těžké, i když mladší syn ví, že se s tátou několik let hádáme a nežijeme jako spokojení manželé, nevěděla jsem jak začít. Vysvětlila jsem mu, že chci od táty odejít, protože si už nerozumíme a nelíbí se mi, že je i on občas svědkem našich sporů. I přesto, že se moc snažím, tak ho už nemám tak ráda, jako dříve. Že nebude muset měnit kamarády, školu ani domov, ale tatínek se časem musí odstěhovat. Starší syn s manželem moc nevycházel, lépe řečeno cítil, že ho nepřijal celé roky za vlastního, proto si přál, abych od K odešla.

K: Neměl jsem sílu to synovi vysvětlovat a myslím, že to určitě udělala jeho máma.

T: Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí synů?

M: V té době dvanáctiletý syn D mi odpověděl, že je to jen naše věc, že mu to nemusím vysvětlovat. Řekl mi, že ví, že už není možné, abychom spolu dál žili, protože se stále hádáme. Také dodal, že si pamatuje od malička, jaký umí táta někdy být. Mám ale pocit, že ho to v jádru hodně trápí a neumí o tom mluvit. Starší syn P žil s nevlastním otcem od svých pěti let, ale až v dospělosti mi řekl, že by si přál, abych si našla jiného muže pro život, proto mě v mém rozhodnutí utvrzoval.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

M: Ohledně dětí jsme se domluvili jednoznačně a v klidu. Starší syn je samostatný a mladší byl svěřen do mé péče. Veliký problém nastal při řešení majetku a především našeho domu. Protože je dům napsaný na mě, manžel má nárok jen na vyplacení v hodnotě toho, co do domu investoval. Ze starého domku vytvořil téměř nový a je pro něj hodně těžké ho opustit. Již dva roky, od rozhodnutí se rozvést,

žijeme stále spolu, což má špatný vliv na oba syny. V této době jsme rozvedení, proto doufám, že do konce roku dům opustí.

K: Domluvili jsme se s manželkou, že bude náš syn svěřen do její péče, protože vím, že to pro něj bude lepší. Je to pro mě hodně těžké. Žijeme bohužel stále v jednom domě, protože nechci platit nájem někde v bytě, dokud si nepostavím nový dům. Celý život jsem žil v rodinném domě a nedokážu odejít do malého bytu, ani z naší vesnice, kde mám kamarády.

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

M: U mladšího syna určitě. Nejdříve jsem si to nechtěla připustit, ale syn se zhoršil během půl roku o víc jak stupeň v hodnocení učitelů a z celkem hodného kluka se stal drzý puberták, který nosí každý týden poznámku. Někteří učitelé mi řekli, že minulý rok to byl úplně jiný žák. Přestal se prý snažit a nenosí ani úkoly. Došlo mi, že to může být ovlivněno situací doma. Letošní školní rok se zlepšil v chování, ale přístup k učení se příliš nezměnil. Vždy, když jsem se ho zeptala, jestli ho něco trápí nebo co se s ním děje, řekl, že nemá prostě rád učení, nic víc.

K: Možná ano, protože se náš syn zhoršil v chování i ve výsledcích ze všech předmětů, které ho nebaví. Myslím, že je mu úplně jedno, jak dokončí základní školu.

T: Je možné, že občas děti těží z této situace?

M: Starší syn určitě ne, ale mladší D často využívá toho, že mu tatínek koupí vše, co potřebuje - drahé boty, mobil. Umožňuje mu hraní her na jeho pracovním notebooku, které já výslovně zakazuji, a další věci, ve kterých máme s otcem úplně odlišný názor na výchovu. Pokud já něco zakážu, táta to povolí. I přes častou domluvu a snahu bývalému muži vysvětlit, že je to špatné, když se neshodneme, je to naprosto marné. Vždy jsme se v těchto věcech rozcházeli, ale rozvodem se to zhoršilo, protože si K chce syna udržet na své straně.

K: Občas asi ano. Náš syn možná těží z toho, že chceme být oba lepším rodičem než ten druhý.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

M: Snažím se. Možná až zbytečně moc, což má opačný efekt. Pokouším se synům vynahradiť to, co se u nás stalo, ale mladší syn se uzavřel do svého světa a příliš o to nestojí. Myslím, že mu chybí opravdová, fungující rodina, aby se zbavil své ulity. Hodně tomu přispívá i otcův notebook s hrami. Staršímu synovi nejspíš chyběla moje

pozornost během několika let před rozvodem, kdy jsem měla plnou hlavu starostí, které jsem se snažila zahnat sportem nebo studiem vysoké školy. Snad mu tento čas někdy vynahradím.

K: Když je to možné, vezmu syna na hokej nebo nějaký výlet. Protože si myslím, že má spoustu svých zájmů, tak ho nenutím dělat věci, které ho nebaví.

T: Změnil se vztah Tvého mladšího syna k tobě?

M: Myslím, že ne. Občas přemýšlím nad tím, jestli mi to syn nedává rozvod za vinu, ale spíš převládá pocit, že ne.

K: Asi ne.

Děti P (23 let) a D (13 let):

Mladší syn D s rozhovorem souhlasil, ale byl trošku oříšek rozvést komunikaci. Připadal mi úplně nad věci, takový typický pubertální hoch. Odpovídal spontánně a rychle. Starší syn P bydlí s přítelkyní, proto se ho starosti v rodině už tolik nedotýkají. Přesto mi odpověděl na mé otázky.

T: Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?

D: Táta se mnou o tom nemluvil. Mamka mi řekla, že se hádají, že chce od táty odejít. Trvalo to už dlouhou dobu. Víím, že táta mamině občas nadával. Jednou na Silvestra jsem mu chtěl něco už říct, když byl sprostý, ale neudělal jsem to. Bylo tam moc lidí.

P: Řekl bych, že jsou oba úplně odlišní. K má rád sport a alkohol. Ke mně neměl nikdy žádný vztah. Skoro, jako bych nebyl. Nerozuměl jsem si s ním a on se ani nijak nesnažil rozumět mně. Mamka je ráda mezi lidmi a nejraději by se rozkrájela pro druhé. Bylo pro ni těžké, když to K moc neopětoval a navíc ignoroval i mě. Ke svému synovi se choval úplně jinak. To byly nejspíš důvody, proč se odcizili.

T: Jak bys chtěl, aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

D: Já jsem to nijak neřešil, bylo mi to jedno. Opravdu. Když víím, že se nemusíme nikam stěhovat, tak se tím ani netrápím.

P: Už mám svůj život, ale pro mámu to tak bude lepší. Ale dokud se K neodstěhuje, tak se toho příliš nezmění. Jezdíme s přítelkyní rádi na návštěvu, občas i na noc, ale jen když není K doma.

T: Dokázal si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

D: Mám v hlavě úplně jiné věci než jejich problémy. **T: Jaké?** D: Kamarády, školu, hry na PC.

P: Jen s mamkou. Máme dobrý vztah.

T: Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?

D: Ne. **T: A máš stále stejné známky?** D: O něco horší, ale za to může škola a špatní učitelé. Nemyslím si, že je to proto, že se rodiče rozvádějí.

P: V době před rozvodem, kdy byla u nás doma napjatá situace, jsem studoval vysokou školu. Mě osobně to nijak neovlivnilo. Vlastně jsem si přál, aby se rodiče rozešli.

T: Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?

D: Asi ne, jen to, že mi dá táta notebook, i přesto, že mi ho mamka zakáže.

P: Určitě ano, protože jsem mamku litoval několik let, když se K choval hrubě. Teď už se téměř nehádají, ale opravdu lépe bude, až odejde K z domu.

T: Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?

D: Jo, táta míň, ale jo.

P: Mamka teď už ano, ale dříve to bylo horší. Studovala, sportovala, zařizovala vše okolo domácnosti a při všem tom napětí doma na nás nezbylo tolik času. K mě nikdy nebral jako syna, proto spolu čas netrávíme a ani dříve jsme netrávili.

T: Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

D: Ne

P: Myslím, že se ještě víc zlepší můj vztah k bráchovi a mamce až budou bydlet v domě úplně bez K.

Rodina č. 4

Rodiče L (36 let) a J (32 let):

V této rodině jsem nejdříve oslovila ženu J, která ochotně souhlasila s rozhovorem. Protože bydlíme v jedné vesnici, poseděli jsme večer u dobrého vína a povídali si o celé situaci okolo rozvodu. Druhým respondentem je bývalý manžel L, který také v klidu odpovídal na mé otázky, i když byl méně sdílný. Rozhovor proběhl v garáži, kde tráví spoustu času.

T: Vzpomeneš si, jak si dětem vysvětlil (a), že musí dojít k rozvodu?

J: Neshody s mým bývalým manželem trvaly několik let, děti si je ale ve svém nízkém věku příliš neuvědomovaly. Týkaly se především chování tatínka v době, kdy požil alkohol. Když jsem již nemohla takhle dál žít, zeptala jsem se starších dětí P a M (byly ve věku 9 a 8 let), jestli by jim vadilo, kdybych od tatínka odešla. Řekla jsem jim, že táta pije a někdy je zlý. Odpověděly, že nevadilo. Nejmladšímu synovi byly jen dva roky, ničemu ještě nerozuměl.

L: Nemluvil jsem s nimi o tom. Bývalá žena dětem nejspíš vše vysvětlila, já jsem na to neměl sílu. Odešla s jiným mužem...

T: Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí syna a dcery?

J: Než jsme se odstěhovali do jiné vesnice, kdy děti musely změnit školu i kamarády, tak jsem měla pocit, že si vůbec neuvědomují, co je vlastně čeká. Dcera M působila vyrovnaně, na nic si nestěžovala, vycházela i s mým novým partnerem. V době odchodu syn P neměl také žádné námitky. Mladší syn L byl ještě malý, aby se k něčemu vyjádřil.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

J: Otec dětí si přál, aby mu byla svěřena do péče alespoň dcera, ale s tím jsem nemohla souhlasit. Bylo jí teprve devět let a on se do výchovy svých dětí nikdy moc nezapojoval. Proto jsme se nakonec domluvili, že děti odejdou se mnou. Starší syn P měl postupně problémy s přijutím mého nového partnera, který vyžadoval disciplínu. Na doporučení psychologky byl syn po třech letech od rozvodu svěřen do péče otce. Protože mi matka bývalého muže slíbila, že na syna dohlédne (bydlela ve stejném domě), souhlasila jsem. Samozřejmě si to přál i syn.

L: Chtěl jsem vidět své děti a nebylo lehké se smířit s tím, že budou žít někde jinde. Zbořil se mi celý svět. Nemůžu ani říci, co vše se ve mně odehrávalo. Žena mi slíbila, že můžu děti vidět kdykoli si budu přát, proto jsem nakonec souhlasil se svěřením do její péče.

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

J: Dcera vždy zvládala školu dobře, a myslím, že kromě nepatrného zhoršení při přechodu na jinou školu se vše vrátilo do normálu. U staršího syna P došlo především ke zhoršení chování k mému partnerovi. V nové škole ho učitelé i děti přijali kladně. I přesto jsem souhlasila se svěřením syna do péče otce. Myslím, že jsem udělala velikou chybu. Přejít do páté třídy základní školy v místě bydliště otce, kde absolvoval jen první třídu, byl těžký. Prospěch P se zhoršil a stále zhoršuje. Mladší syn je ještě ve školce. Protože mu v době rozvodu byly jen dva roky, zasáhla ho rozvodová situace asi nejméně.

L: U dcery určitě ne, učí se dobře, ale syn P se postupně zhoršil v prospěchu i v chování, když přešel zpět do školy, kam se vrátil po třech letech. Přestávám si s ním vědět rady.

T: Je možné, že občas děti těží z této situace?

J: U otce měli a mají mnohem větší volnost, ale nemyslím, že by toho zneužívaly. Je ale pravda, že syn P si přál jít k tatínkovi možná právě z tohoto důvodu. U nás doma musí poslouchat.

L: Nevím. Řekl bych, že se moc nedá z něčeho takového těžit.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

J: Chodím do práce od necelých dvou let nejmladšího syna, protože je těžké začínat úplně od začátku a starat se o tři děti. Mám sice nového muže, ale oba se musíme otáčet. Zastanu všechny povinnosti v domácnosti, ale na hry, výlety a zábavu s dětmi mi bohužel zbývá moc málo času. Téměř žádný. Partner se s dětmi učí a pomáhá jim s úkoly.

L: Pokud jsou všichni děti u mě, snažím se občas vymyslet nějaký výlet, ale spíše tráví čas se svými kamarády z vesnici. Syn P, který je v mé péči, mi někdy pomáhá v dílně, kde dáváme dohromady kola, motorky atd.

T: Změnil se vztah tvých dětí k tobě?

J: Nejspíš ne.

L: Myslím, že ne, to se musíš zeptat jich.

Děti P (11 let) a M (12 let):

V této rodině jsou tři děti ve věku 12, 11 a 5 roky. Rozhovor jsem uskutečnila jen s dcerou M a starším synem P. Máme spolu blízký vztah, proto jsem si získala jejich důvěru a rádi mi odpověděli na všechny otázky.

T: Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?

M: Víím, že táta občas pije pivo a proto se s mamkou hádali. Jednou jsme se šli schovat k babičce, když přišel domů. Mamka nám řekla, že chce odejít a přestěhovat se s námi do jiného domu. Ještě jsem si moc neuvědomovala, co bude vlastně dál.

P: Nepamatuji si, že by nám to máma nebo táta vysvětlovali. Teď už víím, že táta chodil a stále chodí do hospody a mamce to vadilo.

T: Jak bys chtěl (a), aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

M: Když jsme se přestěhovali do jiné vesnice a já musela změnit školu, tak mi bylo smutno. Teď je to už lepší, ale nikdo, kromě bráchy neví, že jsem skoro každý večer brečela, že chci zpět za svými kamarády a tátou. J (mamky přítel) se s námi učí a dává nám tresty, když neposloucháme. Táta to nikdy nebude. Víím, že je teď mamce líp, ale já bych chtěla být tam, kde mám kamarády, babičku i tátu.

P: Přál jsem si, abychom byli jako rodina, začal jsem nevlastnímu otci říkat táto, ale moc to nešlo. Už s ním nemám hezký vztah. Když jsem přešel do nové školy u mamky, tak se mi tam líbilo. Všichni byli super. Teď jsem rok zpět ve škole, kam jsem se vrátil po třech letech a mám pocit, že tam nepatřím. Děti se mi posmívají, že mám rezaté vlasy a na zastávce do mě strkají. Proto jim to někdy vrátím.

T: Dokázal (a) si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

M: Ze začátku ne, protože jsem z toho neměla moc rozum. Teď také moc ne, nechci jim ublížit.

P: Moc ne, měl jsem v hlavě chaos. Chtěl jsem být v nové škole, ale nesnesl jsem se s nevlastním otcem, proto jsem řekl mamce, že chci zpět k tátovi.

T: Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?

M: Minulý rok jsem se zhoršila v několika předmětech, bylo mi smutno, ale už je to lepší. Mám teď lepší známky než dříve, protože se hodně učíme s J (mamky přítel).

P: V době rozvodu a přechodu na novou školu mi bylo sedm let. Ve škole se mi docela dařilo do té doby, než jsem přešel zpět do školy u táty. Teď je to asi špatný. Nelíbí se mi tam a táta mě nenutí ani učit. Mám úplnou volnost.

T: Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?

M: Kromě toho, že jsem ráda, že je mamka šťastnější, ne.

P: Chtěl jsem k tátovi hlavně proto, že jsem nemusel poslouchat neustálý křik mámy, poučování nevlastního táty, a hlavně si tady můžu dělat, co chci. Táta mi sám vyrobil mini motorku a terénní kolo a kupuje mi žvýkačky.

T: Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?

M: Když jsme u táty, tak je stále doma (v garáži), ale spíš jsem s kamarády a s babičkou, táta si dělá svoji práci. Občas nás vezme na nějaký malý výlet. Třeba na ryby, protože rád rybaří, nebo jsme byli v Babiččině údolí. Mamina toho má moc, lítá kolem nás všech, ale na nějakou zábavu s námi ji čas nezbyvá.

P: Mamka na nás moc čas neměla, a když přijedu, tak je stále v jednom kole. S tátou jsem hodně v garáži, kde vyrábí nebo opravuje, a to mě baví. Jinak mám ale všechnen čas pro sebe, nikdo moc neřeší, co dělám.

T: Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

M: Mám je oba pořád ráda.

P: Můj vztah se nezměnil.

Rodina č. 5

Rodiče S (38 let) a R (42 let):

Prvním respondentem této rodiny je matka S, která souhlasila s rozhovorem s úsměvem a působila tak klidně a vyrovnaně. Rozhovor jsme uskutečnili u ní doma při kávě. Druhým respondentem je otec R, který z počátku nebyl rád, že chci rozhovor uskutečnit s ním i s dětmi. Chvilku trvalo, než jsem mu vysvětlila, že jsou mé otázky mírné a jako respondent bude zcela anonymní. Po pár minutách vyprávění se R uvolnil a vše v klidu vypověděl.

T: Nejdříve se tě musím zeptat, jak jsi vašim dětem vysvětlil (a), že musí dojít k rozvodu?

S: Protože jsme s manželem žili již delší čas v neshodách, a dá se říci, že i částečně odděleně, tak to pro naše děti nebylo takové překvapení. Snažila jsem se jim vysvětlit, že si již dlouho nerozumíme, proto vznikají naše hádky a bude lepší, když se rozejdeme.

R: Nemluvil jsem s nimi o tom. Dá se říct, že jsme spolu s partnerkou už dva roky nežili, když došlo k rozvodu.

T: Jak děti reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí syna a dcery?

S: Měla jsem pocit, že pochopili naši situaci a nebyli tím ani nijak zaskočení. Také proto, že věděly, že nemusí měnit školu ani kamarády a tatínka můžou vidět kdykoli si budou přát. Starší dcera byla velice rozumná a syn vypadal také smířlivě.

R: Nevím, nemluvil jsem s nimi o tom.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

S: Jak jsem již řekla, pro děti se toho moc nezměnilo, vše zůstalo při starém, jen nám soud určil střídavou péči, kdy jsou jeden týden děti se mnou a druhý s otcem. Mám pocit, že to funguje celkem dobře, jen mi je smutno, když si sbalí v neděli tašky a odejdou na týden pryč.

R: Na střídavé péči jsme se domluvili všichni. Děti to ke mně mají blízko. Jsem rád, že se budou mít teď lépe (jak tvrdí bývalá žena).

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

S: Obě děti se učí dobře a nedošlo k žádné změně.

R: Myslím, že ne.

T: Je možné, že občas děti těžší z této situace?

S: Po zavedení střídavé péče se občas stalo, že syn trošku zneužíval toho, že může tatínka navštívit vždy, když si to bude přát. Jednou či dvakrát mi řekl, že půjde k tátovi, protože jsem po něm chtěla, aby udělal něco, co se mu v té chvíli moc nelíbilo. V poslední době se již nic podobného neopakovalo. U dcery se nic nezměnilo.

R: Ani ne, jen syn občas říká, že půjde domů, když se mnou v něčem nesouhlasí.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

S: Protože máme střídavou péči, je jasně dané, kdy jsou děti se mnou a kdy s otcem. Řekla bych, že se jim oba snažíme v tomto týdnu věnovat. Jsem s dětmi po rozvodu určitě častěji než to bývalo v době manželské krize.

R: Ano, trávím s nimi všechen volný čas, pokud jsou se mnou.

T: Změnil se vztah tvých dětí k tobě?

S: Já osobně si myslím, že nezměnil.

R: Myslím, že ne, nevím.

Děti M (16 let) a T (12 let):

Obě děti s rozhovorem souhlasili, protože jsme v příbuzenském vztahu a jsme si blízcí. I v této rodině jsem se sourozenci mluvila dohromady, protože se tak cítili lépe.

T: Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?

M: Přímou s námi o tom rodiče nemluvili ani jeden. My jsme ale s T věděli, že je to mezi nimi špatné už dlouho. Často se hádali a také nebyli spolu doma. Buď odešel jeden, nebo druhý.

T: Jak bys chtěl (a), aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

M: Přála bych si, aby se spolu mamka s tatínkem normálně bavili a já nemusela dělat prostředníka. Táta s mamkou mluvit nechce. Protože jsme každý týden jinde, musím si balit věci a přenášet je, což mě nebaví.

T: Já bych byl taky raději na jednom místě, ale to nejde.

T: Dokázal si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

M: S tátou moc ne, je uzavřený a myslím, že se na mamku pořád zlobí, že odešla. Mamka mi vysvětlovala, co ji na tátovi vadilo a proč už tak nechtěla žít.

T: Nemluvil jsem s nimi o tom. Někdy jsem se zavřel do pokojíčku a brečel, když přišel V (přítel matky). Teď už mi nevadí.

T: Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?

M: Neřekla bych.

T: Ne.

T: Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?

M: Asi jen to, že už se rodiče nehádají, když nejsou spolu. Bráška někdy zneužívá toho, že může odejít k tátovi, když se mu nechce něco dělat.

T: Jen někdy řeknu mamce, že jdu k tátovi, protože tam nemusím uklízet.

T: Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?

M: Mamka je teď pořád s námi, je víc doma. Dříve byla často pryč, aby nemusela být doma s tátou. Táta si na nás udělal čas i dříve, ale teď chodí hodně do práce, protože si koupil byt a musí si vydělat na splátky. Je v práci i o víkendu, tak jsme spolu spíš až odpoledne. O prázdninách nás brali na výlety táta i mamka.

T: Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

M: Určitě ne.

T: Mám je rád pořád stejně.

Rodina č. 6

Rodiče P (49 let) a M (45 let):

Tyto rodiče žijí stále v Německu, proto jsem rozhovor uskutečnila pouze se ženou M, která jezdí do Čech i s dcerami vždy, jak je to jen možné. Sešly jsme se v mém bytě a o všem si klidně popovídaly. Protože je její manžel německé národnosti a nikdy jsme se nesetkali, k rozhovoru jsem ho neoslovila.

T: Nejdříve se tě musím zeptat, jak jsi vašim dětem vysvětlila, že musí dojít k rozvodu?

M: Protože mám s dcerami hezký vztah a obě vědí, že nejsem již delší dobu šťastná v manželství ani v Německu, nebylo těžké jim vše vysvětlit. V poslední době jsme častěji navštěvovaly Českou republiku a holkám moje rodná země přirostla k srdci víc než Německo, kde vyrůstají od malička. Jejich otec nebyl nikdy starostlivý tatínek, který by s nimi trávil čas, proto se opravdu těší, až opustíme náš dům a odstěhujeme se od něj.

T: Jak dcery reagovaly, když se dozvěděly, co je čeká? Byl nějaký rozdíl mezi reakcí dcer?

M: Jak jsem již řekla, dcery si přejí, abychom odešly do Čech. Mám nového přítele, který je oběma bližší než jejich vlastní otec. Až teď zažívají, jak může být muž láskyplný nejen ke mně, ale i k nim.

T: Našli jste společné řešení, jak to bude dál?

M: S manželem byla veškerá domluva moc těžká. Vyhržoval mi a nesouhlasil s tím, abych odvezla jeho dcery do jiné země, i když si to obě přály. Nejdříve nám řekl, že nikdy nepodepíše souhlas k prodeji domu v Německu, ale naše starší dcera L mu sdělila: „*Pokud prodej domu nepodepíšeš, tak nás už nikdy neuvidíš.*“ Bylo to nekonečné, ale začíná se vše obracet k lepšímu. Již máme kupce na dům a první stání u soudu za necelý měsíc ve věci rozvodu. Hned poté se odstěhujeme do Čech, kde mám zajištěný nový byt v bydlišti mých rodičů. S ostatními záležitostmi mi pomůže můj přítel, který se nastěhuje k nám.

T: Myslíš, že se období rozvodu nějak odrazilo (odráží) ve výsledcích a chování dětí ve škole?

M: Trochu ano, bohužel. Období, kdy holčičky zažily několik hádek mezi mnou a jejich otcem bylo dlouhé. K menšímu zhoršení došlo u obou, ale mladší dcera se navíc uzavřela do sebe a přestala mít o školu zájem. Přístup a zodpovědnost k učení u dcer býval dříve lepší.

T: Je možné, že občas děti těžší z této situace?

M: Určitě ne. Naopak. Dcery se těší, až se vše urovná a začneme nový život.

T: Najdeš si teď dostatek času na své děti?

M: Ano, snažím se, protože vím, že mě potřebují víc než kdy jindy.

T: Změnil se vztah tvých dětí k tobě?

M: Náš vztah se prohloubil.

Děti L (13 let) a S (11 let):

Holčičky moji kamarádky vidím jen několikrát za rok, ale moc jsme se sblížily. Pozvala jsem obě na pohár a ochotně mi vyprávěly, jak to teď doma vše mají. Mladší S umí česky míň než její sestra L, ale rozhovor jsme zvládly také.

T: Víš, proč vlastně došlo k takové změně, k rozchodu rodičů? Jak ti to rodiče vysvětlili?

L: Myslím, že už si vůbec nerozumí. Dříve spolu trávili víc času, smáli se a tolik se nehádali. Mamka mi říkala, že se jí stýskalo po Čechách, po babičce, dědovi a lidech, které tam zná, protože jsou lidé v Německu celkově chladnější. Je to asi pravda. Taky mám raději kamarády u babičky a dědy.

S: Maminka už nemá tátu ráda, protože je málo doma a netráví moc času ani s námi. Kdybych neměla nás, tak nevím. Řekla nám, že by se ráda vrátila domů do Čech a tam bychom začaly nový život bez táty.

T: jak bys chtěla, aby to dále fungovalo? Změnilo se něco?

L: Přála bych si, abychom se co nejdříve mohly přestěhovat do Čech a hlavně, aby byla mamka už šťastná. Její přítel, který na nás čeká v České republice, je strašně hodný a máme ho moc rády. On má dvě dcery a jednoho syna, tak budeme velická rodina. H (nejmladší syn) je sice trošku rozmazlený a jeho táta dělá vše, co mu na očích vidí, ale s holkami si moc rozumím. Jinak ještě nevím, jak zvládnu přechod do české školy, ale i přesto se těším.

S: Už je to tak dlouho, co mi slibují, že se odstěhujeme z Německa, že tomu přestávám věřit. Těšíme se s L dlouho. Doufám, že si tam brzy najdu i nové kamarády. Po tatkově se mi stýskat nebude, protože na nás stejně neměl čas a myslím, že nás neměl ani moc rád.

T: Dokázal si s rodiči mluvit o tom, co se stalo?

L: S mamkou často, hodně si o všem povídáme. Táta mi jednou řekl, že lituje dne, kdy mě zplodil, protože jsem mu řekla, že se chci také odstěhovat do Čech. To mu nikdy neodpustím.

S: Ano, ale jen s maminkou. Táta si s námi nepovídá. Mamka říká, že je studený psí čumák.

T: Myslíš, že tato změněná situace nějak ovlivnila tvé výsledky ve škole?

L: Možná trochu jo. Nevím, jestli je to tím, že už dlouho čekáme na to, až se odstěhujeme, ale já i S máme o něco horší známky než dříve.

S: Nevím, asi ne.

T: Je možné, že to co stalo, má i nějaké výhody pro tebe?

L: Hlavní výhodou bude to, že půjdeme pryč z Německa.

S: Těším se na nové kamarády a na život se Z (mamky přítel), protože je to v Čechách všechno lepší.

T: Najdou si na tebe oba rodiče čas i v této složité situaci?

L: Táta neměl čas nikdy a mamka s námi je téměř pořád, když není v práci.

S: Jenom maminka.

T: Mohl by se změnit tvůj vztah k rodičům (k jednomu rodiči)?

L: K mamce určitě ne. K tátovi byl vždy chladný, ale teď je to ještě horší.

S: Maminku bych za nic nevyměnila a po tátovi se mi asi stýskat nebude.